

ONZE TAAL

5

2020

Abdelkader Benali:
“Met taal is alles
mogelijk.”

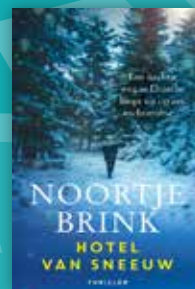
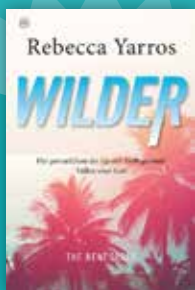
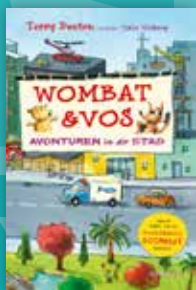
Taalcreativiteit op
protestborden

Waar komt weerstand
tegen taalaanpassing
vandaan?

Taal in coronatijd

de Bibliotheek

De Bibliotheek is online gewoon open! Met de ThuisBieb lees je thuis de mooiste e-books op je tablet of smartphone. In de app staan 100 e-books voor iedereen. Dus ook als je géén lid bent van de Bibliotheek.

thuisbieb.nl

Download de gratis app:

Beschermvrouwe:

H.K.H. Prinses Laurentien der Nederlanden

Paleisstraat 9, 2514 JA Den Haag
telefoon: 070 - 356 12 20 (9.30-12.00 uur)
e-mail: info@onzetaal.nl
IBAN: NL61 INGB 0003 1101 00
BIC: INGBNL2A
Voor adreswijzigingen, aanmeldingen en dergelijke:
administratie@onzetaal.nl

Redactie (redactie@onzetaal.nl): Saskia Aukema, Peter-Arno Coppen, Fieke Van der Gucht, Jaap de Jong, Raymond Noë, Vibeke Roeper en Kees van der Zwan (eindredactie)

Aan dit nummer werkten verder mee:

Mariëtte Baarda, Bert Beelen, Hans Beelen, Ton den Boon, Frank Dam, Vick Debergh, Ype Driessen, Matthias Giesen, Ingmar Heytze, Josje van Koppen, Jorien Marcus, Guus Middag, Marc van Oostendorp, Ludo Permentier, Riemer Reinsma, Erica Renckens, Eveline van Rijswijk, Nicoline van der Sijts, Matthijs Sluiter, Ronald Snijders, Maarten Steenmeijer, Bart Versteeg, Sylvia Witteman

Directie: Vibeke Roeper

Administratie: Heleen Bücker, Leonie Flipsen

Taaladviesdienst: Roos de Bruyn, Rutger Kiezebrink, Jaco de Kraker, Tamara Mewe, Lydeke van Os. Taaladvieslijn: 085 - 002 84 28 (lokaal tarief), werkdagen 9.30-12.00 uur (donderdag 9.30-11.00 uur) en 13.30-16.00 uur. Online taaladvies: www.onzetaal.nl/taalloket.

Bestuur Genootschap Onze Taal: Carel Jansen (voorzitter), Erwin Nijse (penningmeester), Frits van Oostrom (secretaris), Nelleke Noordervliet, Willemijn Zwart

Ereleden: Wim de Bie en Kees van Kooten

Het maandblad *Onze Taal* (oplage 22.500) is een uitgave van het Genootschap Onze Taal (opgericht in 1931). Het genootschap stelt zich ten doel om een toegankelijke manier informatie en advies te geven over (de Nederlandse) taal, te enthousiasmeren voor taal en een podium te zijn voor discussie over taalkwesties.

Onze Taal verschijnt tienmaal per jaar. Prijs los nummer € 6,75 (excl. verzending). Lidmaatschap (inclusief papieren en digitaal abonnement) voor Nederland, België, Suriname, Aruba, Curaçao en Sint-Maarten € 46,- per jaar; andere landen € 65,- per jaar. Prijs voor studenten en CJP-houders € 23,- per jaar. Prijs collectief abonnement: op aanvraag. Na het eerste lidmaatschapsjaar geldt een opzegtermijn van twee maanden. Kijk voor de voorwaarden op www.onzetaal.nl.

Adverteren: Norbert Bak (bak@adnovus.nl)

Website: www.onzetaal.nl

Twitter: [@onzetaal](https://twitter.com/onzetaal)

Facebook: www.facebook.com/onzetaal

Instagram: www.instagram.com/onzetaal

Webwinkel Onze Taal: www.onzetaalwebwinkel.nl

Taalpost en TLPST: www.taalpost.nl en www.onzetaal.nl/tlpst; redactie: Erik Dams en Marc van Oostendorp

Voor mensen met een leeshandicap is *Onze Taal* ook beschikbaar in elektronische vorm (inlichtingen: Dedicon, 0486 - 486 486) en in elektronische vorm voor brailleschrift (inlichtingen: CBB, 0341 - 56 54 99).

Vormgeving: Manifesta idee en ontwerp (Karin Nas-Verheijen)
Druk: Habo DaCosta, Vianen

ISSN 0165-7828

Het volgende nummer van *Onze Taal* verschijnt rond 5 juni 2020.

4 JAAP DE JONG

Koninklijke coronaspesches

Willem-Alexander en Filip als troosters van het volk

8 TON DEN BOON

Van handenschudverbod tot afstandschaamte

Taalverrijking 'in tijden van corona'

16 MARIËTTE BAARDA

“Met taal is alles mogelijk”

De beslissende tekst van Abdelkader Benali

22 JORIEN MARCUS

‘Je mag ook niks meer!’

Waar komt de weerstand tegen taalaanpassing vandaan?

24 EVELINE VAN RIJSWIJK

“Ook uw kak geeft ammoniak”

Taalcreativiteit op protestborden

RUBRIEKEN EN SERIES

- 7 #onzetaal: de leukste tripjes voor dit voorjaar
- 10 Lezerspost
- 11 Verenigingsnieuws: uitslag enquête schurende taal
- 12 Nieuws: actualiteiten en opinie
- 14 Taalloket
- 20 Taaltoestanden: zonder eind-examen Nederlands beter af?
- 21 Raarwoord: *catleyaën*
- 21 Typisch Vlaams: blijf in uw kot!
- 26 Ype
- 27 De thuisontleder: eindelijk de persoonsvorm
- 27 Witteman: *neugen*
- 28 Open podium
- 29 Onderzocht: uitdrukkingen onder de knie

- 30 Etymologie: *kwakzalvers*, China-virus en *iemand voor je innemen*
- 32 Dichtplaatsen: de doorlopende wijs
- 32 Matthias Giesen
- 33 Vertaaltaal: pakketbezorgers
- 33 Tekstsnijders: columnisten
- 34 Boeken
- 35 Nieuw in het Nederlands: Marta Siwakowska
- 35 Taalquiz
- 36 Ruggespraak

Koninklijke coronaspeeches

Willem-Alexander en Filip als troosters van het volk

In deze moeilijke tijd deed zowel koning Willem-Alexander als koning Filip iets uitzonderlijks: ze richtten zich in een toespraak op tv tot hun medeburgers. Hoe pakten ze dat aan?

JAAP DE JONG

Illustratie: Matthijs Sluiter

De leiders van de Lage Landen hadden er hun handen vol aan. Crisisoverleg volgde op spoedberaad over moeilijke besluiten om de bevolking door de coronastorm te leiden. “Misschien wel de grootste crisis sinds de Tweede Wereldoorlog”, aldus minister-president Mark Rutte. Tijdens de persconferenties werd beurtelings de toestand geduid, de bevolking gerustgesteld, het nieuwste beleid ontvouwd en weer een strengere verordening afgekondigd – al dan niet met krasse woorden onderstreept. Rutte: “Er zijn zelfs schijt-aan-coronafeestjes: het is gewoon asociaal!”

En de Belgische minister van Volksgezondheid Maggie De Block sprak aan het begin van de crisis de gevleugelde woorden “Als u ziek bent, blijf in uw kot – ik meen het!” Ze zette de zin aan in een vet dialect.

Toen België vijftien dagen later in beperkte lockdown ging, werd de ingekorte versie ‘Blijf in uw kot!’ het motto van de anti-coronacampagne in Vlaanderen. (Zie ook blz. 21 van dit nummer – red.)

Rutte had op 16 maart – de dag nadat de anderhalve-metermaatregel was afgekondigd en de horeca moest sluiten – vanuit het Torentje al een historische toespraak gehouden, waar 7,3 miljoen Nederlanders naar hebben gekeken. De immer vrolijke en lenige premier ontving niet alleen lof voor zijn confronterende en eerlijke boodschap, maar ook voor zijn opvallend serieuze toon, zijn ‘gravitas’, zoals dat heet in de retorica, de welsprekendheidsleer. Rutte groeide als staatsman.

AUTOCUE

Dat het ‘historische tijden’ zijn, blijkt ook nog uit iets anders. Heel zelden slechts spreken de vorsten hun landgenoten toe buiten de vaste momenten van Troonrede en kersttoespraak. Op 16 maart konden de Belgische burgers echter rechtstreeks afstemmen op een unieke televisierede van koning Filip. En op 20 maart sprak ook koning Willem-Alexander zijn volk ernstig toe: “2020 wordt een jaar dat ieder van ons zich een leven lang zal herinneren.”

Wat moeten zulke crisistoelagen van vorsten eigenlijk doen? Beleid verdedigen en maatregelen uiteenzetten is eerder de taak van de politieke leiding. Van de koning verwachten we geen concrete adviezen over ellebooggroeten en hoest- en handhygiëne. De koning moet ten eerste vooral troost bieden aan de getroffen.

Een tweede taak is via een beroep op gezamenlijke waarden burgers aan te moedigen gedrag te vertonen dat helpt om samen de crisis te overwinnen.

In een aantal opzichten lijken de televisietoespraken van Filip en Willem-Alexander op elkaar. Na shots van het paleis waarin de toespraak wordt gehouden zien we beide keren een serieus kijkende man, gezeten achter een donker bureau, met als opvallende rekwisieten: familiefoto's en boeken. Ze beginnen direct te spreken – Willem-Alexander zelfs zonder aanhef. Beiden lezen de tekst vanaf de autocue.

Een opvallend verschil is de lengte: Filip is al na 255 woorden in ruim tweeënhalve minuut klaar, Willem-Alexander, die vier dagen na hem sprak, neemt er de tijd voor met een verhaal van 804 woorden in bijna zeven minuten.

MEELEVEN

Voor een spreker zijn meeleven en hoop bieden de belangrijkste instrumenten om te kunnen troosten. In zijn bondige toespraak is Filip in beide opzichten zuinig:

Mathilde en ik denken aan eenieder van jullie, en vooral aan diegenen die getroffen werden door de ziekte. Wij leven ook mee met de ouderen die afgezonderd zijn in eigen huis of in een zorginstelling. Ook voor ouders is het niet eenvoudig om hun gezin te herorganiseren. En ook van de jongeren wordt verantwoordelijkheidsbesef gevraagd.

Goed zijn de eerste persoonlijke regels, maar al snel wordt het afstandelijker (“herorganiseren”), en het meeleven met jongeren loopt al direct uit op een klemmend appèl (“verantwoordelijkheidsbesef”) – weg troost.

Willem-Alexander begint vergelijkbaar, maar doet al snel retorisch meer:

Het meest getroffen zijn de mensen die ernstig ziek zijn en hun familie. Wij leven intens mee met de nabestaanden van de mensen die zijn overleden en met alle coronapatiënten, thuis of in een ziekenhuis.

Wij denken aan u in deze moeilijke tijd. (...) Ik begrijp uw verdriet als u uw geliefde, uw moeder, vader, oma of opa niet kunt bezoeken in het verpleeghuis. Juist nú wilt u maar één ding: hun hand vasthouden. Tróóst geven.

“Het coronavirus kunnen wij niet stoppen. Het eenzaamheidsvirus wel!”

Het medeleven is gericht op veel bij naam genoemde groepen in de samenleving:

Ons hart gaat ook uit naar iedereen die zich zorgen maakt over de continuïteit van zijn bedrijf. Of je nu exporteur bent of zzp'er, deze situatie komt snoeihard aan. Het is verschrikkelijk om je eigen onderneming waar je jarenlang zoveel tijd en liefde in hebt gestoken, in gevaar te zien komen. Dat geldt ook voor mensen in de cultuursector die hun mooie projecten nu niet kunnen verwezenlijken.

Net als Filip leeft Willem-Alexander mee met kinderen (en ouders). Hij past zijn stijl subtiel aan de kinderen

aan, in woordkeus (“Ik snap heel goed ...”) en door korte zinnen te gebruiken, met details en voorstelbare beschrijvingen:

Ik denk ook aan alle kinderen in Nederland. Ik snap heel goed hoe jullie je voelen. Eerst is het misschien spannend om vrij te zijn. Maar dat gaat snel over. Niet naar school kunnen. Niet naar voetbal of balletles. Verjaardagsfeestjes die niet doorgaan. Dat is best moeilijk.

DANK

Ook het overtuigend bedanken is geen gering retorisch middel om dicht bij de luisterende burger te komen. Opnieuw is Filip beknopt:

In naam van het hele land wil ik iedereen bedanken die zich dag en nacht inzet, in ziekenhuizen en in de eerstelijnszorg. We beseffen dat dokters, verpleegkundigen en alle zorgverleners uitzonderlijke inspanningen leveren.

Maar complimenten en dankbetuigingen zijn meestal overtuigender als ze voldoende uitvoerig, precies en met gevoel geuit worden. Willem-Alexander gaat duidelijk verder in zijn tekst; hij maakt zijn trots navoelbaar:

Mensen leveren uitzonderlijke prestaties. Dat geldt natuurlijk voor onze artsen en verpleegkundigen. Terecht krijgt u veel waardering uit de hele samenleving. Wij zijn trots op onze zorgprofessionals en op de hele medische sector. Duizenden voormalig zorgverleners en andere vrijwilligers melden zich spontaan om bij te springen. Fantastisch.

Wij mogen ook trots zijn op de deskundigen van het RIVM, de GGD's en op alle andere instellingen en experts die ons op basis van wetenschappelijk onderzoek en ervaringskennis de weg wijzen.

MOOIE TEGENSTELLING

Zo'n toespraak is natuurlijk een prima plaats om een beroep te doen op gezamenlijke waarden en zo de luisteraars het gevoel te geven dat zij samen iets kunnen bijdragen aan de oplossing van de crisis.

Gelukkig is er heel veel wat we wél kunnen doen. We weten immers allemaal wie er in onze directe omgeving aandacht nodig heeft. (...)

Het coronavirus kunnen wij niet stoppen. Het eenzaamheidsvirus wel!

Laten we samen zorgen dat niemand zich in de steek gelaten voelt. Als een bezoekje niet mogelijk is, dan zijn er gelukkig de online communicatiemiddelen, de telefoon of de post. En Nederland zou Nederland niet zijn als niet overal mensen spontaan in actie zouden komen.

Filip vergeet niet de broodnodige hoop te bieden aan het eind van zijn toespraak:

De huidige situatie herinnert ons aan onze kwetsbaarheid, maar tegelijk brengt het onze sterkte naar boven. Elkeen van ons kan ertoe bijdragen om deze crisis het hoofd te bieden. De spontane oproepen van verbondenheid en solidariteit zijn hartverwarmend. Ik moedig ze aan. Deze beproeving zal ons sterker maken.

Het slot bevat een mooie tegenstelling (“kwetsbaarheid” – “sterkte”), enige emotie (“hartverwarmend”) en een slotzin die hij uitsprak alsof de toespraak zelf een kleine

beproeving was: “Deze beproeving zal ons sterker maken” – een op zich hoopgevend belofte. Voor wie weinig verwacht is het wellicht genoeg.

Willem-Alexander pakt het iets steviger aan:

U allen zorgt ervoor dat ondanks de verlamming van het openbare leven, het hart van onze samenleving blijft kloppen. Alertheid, solidariteit en warmte: zolang we die drie vasthouden, kunnen we deze crisis samen aan, ook als het wat langer gaat duren.

2020 wordt een jaar dat ieder van ons zich een leven lang zal herinneren. Iedereen heeft zijn eigen ervaringen en beleeft het op een andere manier. Maar ik hoop en verwacht dat een gevoel van saamhorigheid en trots ons dwars door deze moeilijke tijd zal blijven verbinden.

STIJL

De valkuil van jargon hebben de koninklijke speechschrijvers weten te vermijden: geen technisch jargon als *kudde-immuniteit*, *mitigatiefase* of *presymptomatische besmettelijkheid*. Maar Filips taal is in vergelijking met die van Willem-Alexander abstract, kleurloos, vlak. *Geconfronteerd*, *wereldschaal*, *herorganiseren*, *verantwoordelijkheidsbesef*, *eerstelijnszorg*, *handelszaken*, *economische sectoren* – deze abstracte woorden, die vooral aan beleid en bestuur ontleend zijn, kunnen het hart niet verwarmen. Ze halen het leven uit een verhaal, tenzij de tekst in balans is gebracht met zintuiglijke woorden en concrete voorbeelden.

Abstracte woorden als eerstelijnszorg en herorganiseren kunnen het hart niet verwarmen.

Opvallend in de stijl van de Nederlandse koning zijn de alledaagse woorden en spreektaal: *simpelweg*, *snoeihard*, *verschrikkelijk*, *snap*, *balletles*, *verjaardagsfeestjes*, *koffieochtend* (‘koffieochend’ – niet zijn enige verspreking). Het klinkt meer betrokken, en net niet overdreven.

Willem-Alexanders toespraak bevat een veelgeciteerde soundbite, met het neologisme *eenzaamheidsvirus*: “Het coronavirus kunnen wij niet stoppen. Het eenzaamheidsvirus wel!” Het ritme in de tekst is zorgvuldig aan gebracht: soms zijn er lange zinnen, maar die worden

‘Blijf in uw kot’

Maggie De Block is wel degelijk federaal minister, maar omdat ze van origine Vlaams is, werden haar woorden “Blijf in uw kot” vooral in Vlaanderen ingezet. Er is een gemakkelijke remix van gemaakt: <https://mnm.be/video/blijfuwkotremix-gaatenormhardopyoutubeentiktok>. Opmerkelijk was dat ze overschakelde op de zogeheten Vlaamse ‘tussentaal’, en verder weg bleef van de standaardtaal. De Block overvleugelde zo premier Sophie Wilmès, die deze weken, aan het hoofd van een noodregering, sowieso een wat fletse indruk maakt.

afgewisseld met korte, elliptische zinnen van twee woorden (“Troost geven”) en zelfs van één woord: “Fantastisch.”

STIJFJES

Maar is de voordracht ook fantastisch? Beide sprekers zijn geen natuurtalent als Rutte. Ze komen in toespraken als de camera’s draaien minder soepel over dan in de dagelijkse omgang. Filip heeft daar nog het meest last van: in het Nederlands komt zijn harkerig onhandige publieke persoonlijkheid nog meer tot uitdrukking dan in het Frans.

In *Trouw* werd Willem-Alexanders toespraak getypeerd als houderig. Dat lijkt me iets te sterk. De serieuze, betrokken blik, de beperkte melodie in zijn meelevende stem, de natuurlijke mimiek en de (schaarse) gebaren ter onderstreping van zijn woorden passen goed bij de ernst van een crisistoetspraak. Alleen het allermoeilijkste, de adem, is soms onrustig en minder muzikaal.

Filip oogt stijf. Betrokkenheid klinkt uit zijn stem. Zijn handen maken niet de minste beweging en zijn gezicht – zó ver ingezoomd dat het gebrek aan focus in zijn blik nog versterkt wordt – toont weinig emotie. Hij spreekt langzamer en gedragener dan zijn Nederlandse collega.

Koning Filip spreekt zijn medeleven en dank uit in een opvallend korte, abstracte en wat stijve toespraak. Hij vergeet niet aan het eind hoop op te wekken, maar door de retorische karigheid krijgt die geen vleugels. Koning Willem-Alexander maakt vier dagen later concreter en uitgebreider werk van het complimenteren en meeleven. Ook zijn toespraak oogt stijfjes, maar klinkt muzikaler en betrokkener, waardoor zijn woorden – verrijkt met drieslagen en een soundbite – een hogere vlucht nemen. Zijn trots geeft ruimte voor troost. ◀

Europese vorsten: toespraaklengte en spreesnelheid

Ook andere Europese vorsten spraken hun burgers toe. Hoelang was iedereen aan het woord en hoe snel werd er gesproken?

DATUM	SPREKER	TIJDSDUUR	WOORDEN	GEMIDDELDE ZINSLENGTE	WOORDEN PER MINUUT
15 maart	Harald van Noorwegen	2:25	280	12,7	116
16 maart	Filip	2:38	255	13	96
17 maart	Margrethe van Denemarken	5:23	603	13,1	112
18 maart	Felipe van Spanje	6:56	827	19,7	91
20 maart	Willem-Alexander	6:40	804	10,5	121
5 april	Carl Gustaf van Zweden	6:27	615	11,6	95
5 april	Elizabeth van het Verenigd Koninkrijk	4:11	524	25	125

DE LEUKSTE TRIPJES VOOR DIT VOORJAAR

SASKIA AUKEMA

Wordt het Quarantainië, Verveeluwé, Thuismanië of toch Villa Netflix? Speciaal voor u hebben we de beste voorjaarsbestemmingen voor dit jaar in kaart gebracht – met veel dank aan alle volgers in onze sociale media voor de waardevolle ideeën!

Illustratie: Josje van Koppen

Van handenschudverbod tot afstandschaamte

Taalverrijking ‘in tijden van corona’

Het coronavirus zorgde ook voor een ware explosie van taal. De vele coronawoorden in kaart gebracht.

TON DEN BOON

HOOFDREDACTEUR GROTE VAN DALE

Het is nu haast onvoorstelbaar, maar rond de jaarwisseling kenden de meeste mensen het woord *corona* nog niet. Toegegeven, er waren natuurlijk wel een paar tandartsen die de kroon van een kies met de chique Latijnse term *corona* benoemden. En de (hobby-)astronoom wist heus wel dat met *corona* de buitenste atmosfeer van de zon werd bedoeld die als een lichtkrans waarneembaar is bij zonsverduistering. Maar zij waren uitzonderingen: voor de huis-tuin-en-keuken-taalgebruiker was *corona* een vakterm die hij hooguit ooit in een encyclopedie, woordenboek of een zeldzaam artikel op de wetenschapspagina van de krant had gezien. Alleen wie tijdens de uitbraak van SARS (2002-2003) een beetje had opgelet, had wellicht opgevangen dat deze exotische ziekte werd veroorzaakt door een zeker ‘coronavirus’. Dat woord stond sinds die virusuitbraak dan ook in Van Dale als naam van “een geslacht van virussen” die “uiteenlopende aandoeningen veroorzaken, zoals verkoudheid en SARS”.

CORONASCHIEDING

Sinds de uitbraak van ‘het nieuwe coronavirus’, dat officieel luistert naar de prozaïsche naam SARS-CoV-2, hebben we er een ziekte bij die volgens de medische nomenclatuur COVID-19 heet, maar in de volksmond vaak kortweg ‘covid’ wordt genoemd, of simpelweg ‘corona’. In het eerste kwartaal van 2020 werd deze leken term in rap tempo net zo bekend als de alledaagse ziektenaam *griep*, al leidde die bekendheid er nog niet meteen toe dat we op grote schaal gingen zeggen dat iemand ‘een coronaatje onder de leden’ had. Daarvoor is de ziekte te nieuw en vooral te beangstigend.

De corona-uitbraak zorgde voor een ware explosie van afleidingen en samenstellingen met de nieuwe ziektenaam. Aanvankelijk vooral gelegenheidssamenstellingen die direct betrekking hebben op de aandoening zelf, uiteenlopend van *corona-angst* tot *coronazorgen* met daartussenin vormen als *coronabrandhaard*, *coronadode*, *corona-epidemie*, *coronamedicijn*, *coronapatiënt*, *corona-quarantaine*, *coronasymptoom* en *coronavaccin* – woorden die verder geen toelichting behoeven.

Toen bleek dat de ziekte en de maatregelen tegen de verspreiding ervan de hele maatschappij begonnen te ontwrichten, ontstonden er al snel ook andersoortige samenstellingen met *corona* die wat minder transparant zijn. Neem *coronadreiger*, *-hoester* en *-spuger*, woorden die je sinds maart 2020 in rechtbankverslagen kunt aantreffen ter aanduiding van lieden die door het Openbaar Ministerie worden vervolgd (én via snelrecht gestraft) omdat ze in de richting van anderen gehoest of gespuugd hebben terwijl ze naar eigen zeggen mogelijk

Voor coronahamsteraars ontstonden al snel scheldwoorden als *hamsterhuffer*.

besmet zijn met corona. Of *coronarecessie*, *coronacrash*, *coronafailissement* en *corona-uitkering*, die duidelijk maken hoe hard de ziekte de economie raakt. *Coronacoalitie* en *coronadiplomatie* zijn dan weer de talige bewijzen van de impact van corona op de politiek, en *coronababy*, *coronageneratie* en *coronascheiding* laten zien dat de corona-epidemie zelfs demografische gevolgen dreigt te hebben.

ZIJLIJNVIROLOOG

Bij ziekte hoort medisch jargon, en door de grootschalige virusuitbraak en de enorme impact daarvan op de hele samenleving omarmden we collectief medische vaktermen als *besmettingscurve*, *druppelinfectie* en *groeps- of kudde-immuniteit*. Aanduidingen als *sociale onthouding*, *thuisquarantaine*, *zelfisolatie*, *gecontroleerde virusverspreiding* en *onderliggend lijden* (in Vlaanderen: *onderliggende aandoeningen*), die voor virologen, epidemiologen en praktiserende medici ongetwijfeld gesneden koek waren, doken nu ook op in de krant en op de sociale media. Ook werden ze opeens gebruikt door de gewone man – die overigens verdacht vaak iemand bleek te zijn voor wie de woorden *amateurepidemioloog* en *zijlijnviroloog* ontstonden: een leek die met oppervlakkige kennis over micro-organismen en epidemieën via de sociale media graag kritiek uit op de échte deskundigen op wie de overheid haar coronamaatregelen baseert.

‘In tijden van corona’ blijkt zelfs het dagelijkse weerpraatje over de schutting met de burens inwisselbaar te zijn voor een goed gesprek over ‘flattening the curve’: het geheel van inspanningen om ervoor te zorgen dat het aantal virusbesmettingen, ziekenhuisopnamen en sterfgevallen zo min mogelijk stijgt – wat uiteindelijk zichtbaar wordt in de grafische weergave daarvan. Natuurlijk is er altijd wel iemand die zo’n Engelstalige uitdrukking probeert te vertalen (*de curve afvlakken*), maar de coronacrisis leidt ontegenzeggelijk tot een forse uitbreiding van onze taal met Engelse leen- en bastaardwoorden. *Coronials* (‘leden van de coronageneratie’), *herd immunity* (‘kudde- oftewel groepsimmunitet’) en *social distancing* (‘fysiek afstand houden tot anderen, vooral door het vermijden van sociale contacten’) – het is maar een greep uit de van oorsprong Angelsaksische coronawoordschat die we ons eigen hebben gemaakt.

LOCKDOWNKILO

Niet alleen corona zelf, maar ook de maatregelen ter bestrijding ervan zijn verantwoordelijk voor de uitbreiding van onze woordschat met soms tamelijk obscure vaktermen. Het woord *lockdown* bijvoorbeeld stond weliswaar al een paar jaar in het woordenboek, maar integreerde in het eerste kwartaal van 2020 pas echt in onze taal toen hele samenlevingen ‘in lockdown gingen’. Het werkwoord *lockdownen* (‘in lockdown gaan’) en samenstellingen als *lockdownkilo* (‘elke kilo die je aankomt tijdens de lockdownperiode’) en *lockdownparty* (‘feestje georganiseerd aan de vooravond van een lockdownperiode’) bevestigen de verdere inburgering van *lockdown*.

Ook het advies om elkaar niet meer met een handdruk te begroeten heeft geleid tot nieuwe woorden, zoals *hand-op-handcontact* (‘Vermijd hand-op-handcontact!’) en *handenschudverbod*. Kuchen en niezen (mogelijke

symptomen van corona) zijn sinds de corona-uitbraak taboe in het openbaar, en wie per ongeluk toch een venijnig hoestje laat horen, krijgt dan ook acuut last van iets waarvoor het woord *hoestschaamte* ontstond. Schaamte blijkt sowieso een grote rol te spelen. We houden aan de coronatijd wellicht woorden over als *afstandschaamte* (‘schaamte die je ervaart als je tijdens het boodschappen doen vergeet om afstand te houden ten opzichte van winkelpersoneel en andere klanten’) en het op Engelse leest geschoeide *afstandshamen*: ‘een ander luidkeels tot de orde roepen of diens gedrag op de sociale media aan de kaak stellen omdat hij de regel heeft overtreden om ten minste anderhalve meter afstand tot elkaar te bewaren’.

TAALSCHEPING

De noodmaatregelen ter bestrijding van corona leidden niet alleen tot schaamte (bij overtreding), maar ook tot angst voor verandering van het dagelijks leven. Vandaar *coronahamsteren*: ‘hamsteren om te voorkomen dat je in tijden van corona zonder proviand komt te zitten omdat je in quarantaine of isolatie moet of doordat de winkels dichtgaan’. Voor coronahamsteraars ontstonden vervolgens al snel scheldwoorden als *hamsterhuffer* of *-paria* (‘iemand die zijn winkelkarretje volgooit met pakken wc-papier’), *paniekhamsteraar*, *hamsterspijt* (‘spijt als je realiseert dat je eigenlijk geen plek hebt voor al dat gehamsterde wc-papier’) en *hamsterschaamte*: ‘het gevoel dat iemand die in een crisissituatie relatief veel boodschappen doet zich daarvoor schaamt omdat hij denkt dat anderen vermoeden dat hij hamstert’.

Lang niet al die honderden coronagerelateerde woorden en uitdrukkingen zullen beklijven. Gelukkig maar. Maar als de coronacrisis iets duidelijk maakt, is het wel dat zelfs een verwoestende epidemie of pandemie onze collectieve talige creativiteit niet aantast. Wat taalschepping betreft, geldt blijkbaar het churchilliaanse cliché dat dit voorjaar menigeen in ons taalgebied in de mond bestorven bleek te liggen: ‘Never let a good crisis go to waste.’

Ton den Boon houdt een coronawoordenboek bij: [Taalbank.nl/2020/03/14/coronawoordenboek](https://taalbank.nl/2020/03/14/coronawoordenboek). Er is ook een lijst met Friese coronawoorden: fryske-akademy.nl/koroanawurdlist.

Tien opmerkelijke coronawoorden

anderhalvemeterpolitie handhaver van het gebod om anderhalve meter afstand tot elkaar te bewaren
coronarij rij mensen die ter voorkoming van een coronabesmetting afstand houden
covidioot overtreder van de regels ter bestrijding van corona; samenvoeging van *covid* en *idioot*
hoestschaamte gevoel dat iemand die in het openbaar hoest zich daarvoor schaamt omdat anderen zouden kunnen denken dat hij corona heeft
kuchscherf scherf van (kunst)glas voor een kassa
raamvisite bezoek terwijl je buiten voor het raam blijft staan (om besmetting te voorkomen)
schijt-aan-coronafeestje feestje voor mensen die het coronavirus niet serieus willen nemen
straatschaamte schaamte die iemand ervaart als hij of zij tijdens een lockdown toch op straat is, bijv. om de noodzakelijke boodschappen te doen
zelfquarantaine vrijwillige quarantaine
zorgheld iemand die in coronatijd werkzaam is in de zorg

Reacties graag naar: redactie@onzetaal.nl, of Redactie *Onze Taal*, Paleisstraat 9, 2514 JA Den Haag. Formuleer uw bijdrage kort en bondig, bij voorkeur in niet meer dan 250 woorden.

WE EN WIJ

DENISE FIJLSTRA - HAARLEM

In de februari/maartaflevering van de rubriek 'Taalloket' gaat het onder de kop 'Hoe leg je dat uit?' over het verschil tussen *we* en *wij*. Daarbij wordt vermeld dat het bijzonder is dat we die twee vormen hebben, daar waar het Engels, Duits en Frans er maar één hebben. Echter, het Frans heeft naast *nous* ook nog de vorm *on* – die vooral in de spreektaal gebezigd wordt. Het bekendst zal hij zijn in de uitdrukking 'On y va', wat zoiets betekent als 'Kom, we gaan'. Het verschil tussen *nous* en *on* is ongeveer hetzelfde als dat tussen *wij* en *we*.

TIJD-ASSEN IN GEBAREN-TAAL

MARLIJNE HEMELAAR - HEILOO

Erg leuk om Riemer Reinsma's artikel 'Achter de rug en boven ons hoofd' (*Onze Taal* december) te lezen, over de representatie van tijd en ruimte in talen. Reinsma merkt aan het eind van zijn stuk op dat er geen talen bekend zijn waarbij een links-rechts-as in woorden en uitdrukkingen ingebakken zit, "ook niet in gebarentaal".

Wellicht is het aardig te weten dat gebarentalen wat betreft de grammatica gebruikmaken van diverse 'assen' om informatie duidelijker te visualiseren of lokaliseren. Zo kent de Nederlandse Gebarentaal wel vijf verschillende tijdlijnen: de horizontale A1- en A2-tijdlijn, respectievelijk voor en achter het lichaam (van het lichaam af), om naar de toekomst of naar het verleden te verwijzen; de horizontale B-lijn die van links naar rechts loopt (vrij laag voor het lichaam) als denkbeeldige tijdbalk, om bijvoorbeeld een jaar of een seizoen in maanden te kunnen opdelen; de verticale C-lijn voor het gezicht, om bijvoorbeeld een week in dagen te kunnen opdelen; en tot slot de verticale D-lijn net naast het lichaam, om te gebruiken wanneer je naar het opgroeien of de leeftijd van iemand wil verwijzen.

PAGETURNER

THEO GOEDHART - OEGSTGEEST

Ronald Snijders noemt in de eerste aflevering van zijn column 'Tekst-snijders' (*Onze Taal* januari) een aantal mogelijke betekenissen van *pageturner*,

waaronder 'spannend boek' en 'pagina-omdraaier'. Huub de Bel voegt daar in het februari/maartnummer aan toe dat *pageturner* ook gebruikt kan worden voor de 'bladomslaander' die pianisten soms bijstaat door de pagina's van hun bladmuziek om te slaan. In het aprilnummer melden René Reijpert en J.S. Koolschijn twee in muziekkringen gebruikte termen voor zo'n persoon, namelijk *bladluis* en *bladerette*. Kennelijk verkeer ik, als beroepsmusicus, weer in andere vakkringen, want ik ken en gebruik al meer dan dertig jaar het woord *omslaaf*.

SIEPELS

KARIN DE BOER - VROOMSHOOP

De afdeling 'Wat zeggen ze waar?' uit de februari/maartaflevering van de rubriek 'Taalloket' gaat over de verspreiding van woorden voor 'ui' die in het Nederlandse taalgebied voorkomen. In de streek waar ik woon, Salland, worden uien 'siepels' genoemd.

Nu wordt in ons dialect de *ij* als 'ie' uitgesproken, en wanneer een dialectspreker dan Standaardnederlands wil spreken, verandert hij of zij alle *ie*'s in *ij*'s. Mijn moeder mocht altijd graag een jeugdherinnering ophalen over een Nederlandssprekende dominee die een Sallandse boerenfamilie bezocht. Op zijn vraag wat de boerin in de pan had liggen, antwoordde die in haar beste Nederlands: "Dat zijn sijnpels, dominee."

BRILLE

FRANS VAN DEN BERCKEN - WIJK BIJ DUURSTEDE

Het intro boven Mathilde Jansens artikel 'Gelijke kansen voor doofblinden' (*Onze Taal* februari/maart) begint met de zin "Voor slechthorenden is er gebarentaal, voor slechtzienden

braille." Maar braille is er niet zozeer voor slechtzienden als wel voor blinden. Vele slechtzienden kunnen nog gedrukte teksten lezen met behulp van een leesloep, terwijl blinden zijn aangewezen op braille of spraakondersteuning bij het lezen van digitale teksten.

Ik ben zelf blind en ben al enige jaren geabonneerd op de digitale versie van *Onze Taal* die door Bibliotheekservice Passend Lezen wordt aangeboden.

INFINITIEVENREEKS

ANNELIES HOMBURG - HAARLEM

In de januari-aflevering van de rubriek 'Taalloket' wordt onder het kopje 'Hoe leg je dat uit?' verteld dat als het hoofdwerkwoord gecombineerd wordt met meer dan één hulpwoord, alle werkwoorden – behalve de persoonsvorm – in de infinitievorm staan. Ik miste in die uitleg het 'lastige'

'Ik zou jou wel hebben willen zien durven blijven zitten lezen.'

hulpwoord *zullen*. Dat hulpwoord kan, met name in de vorm *zou(den)*, gevolgd worden door een hele serie infinitieven, maar liefst zeven in: 'Ik zou jou weleens hebben willen zien durven blijven zitten lezen, toen de koningin binnenkwam.' Ik was docent, en deze infinitievenreeks leverde altijd succes op in de klas.

NAAR WERK

MENNA BOLHUIS - EENUM

Je hoort steeds vaker mensen 'naar werk' zeggen, in plaats van 'naar het werk', zo signaleert Tamara Hoekendijk in de januari-aflevering van de rubriek 'Open podium'. Dat was mij ook opgevallen. Misschien is het even wennen – we vinden *naar school*, *naar bed*, *naar kantoor* en *naar huis* ook niet vreemd klinken. Ik moest ook denken aan een uitspraak van een zevenjarig meisje, jaren geleden, in december: "Sinterklaas komt ook op mijn vader zijn twerk." Voor haar geen *werk* zonder lidwoord.

Foto: Vasileios Karafilidis / 123RF

Uitslag enquête schurende taal

VIBEKE ROEPER, DIRECTEUR

In deze ongewone periode ziet deze rubriek er iets anders uit dan u gewend bent. Dat komt doordat de redactie een deel van de geplande artikelen moest doorschuiven om ruimte te maken voor nieuwe stukken over de impact van het coronavirus op de taal. Voor een artikel over de uitkomsten van de grote 'schurende taal'-enquête was daardoor geen plaats. De redactie zal de enquêteresultaten gebruiken om geplande artikelen in die reeks aan te vullen en nieuwe thema's op te sporen. Maar we willen op deze plaats wel even wat uitgebreider stilstaan bij wat u, de *Onze Taal*-lezer, nu eigenlijk vindt van de discussie over schurende taal.

Bijna twintig procent van de lezers, oftewel vierduizend mensen, hebben de moeite genomen om de vragenlijst die we in maart onder de lezers verspreiden in te vullen, en de redactie is zeer content met die hoge respons. Ongeveer evenveel mannen als vrouwen deden mee, en hun gemiddelde leeftijd was 60 jaar. Dat het gaat om een groep zelfverklaarde taalliefhebbers maakt de antwoorden extra interessant. We kunnen er immers van uitgaan dat zij meer dan gemiddeld nadenken over taal.

DIT KAN ÉCHT NIET

Onze Taal-lezers lijken gehecht aan bestaande woorden. Er zijn maar weinig woorden die écht niet meer kunnen: *spast* ("Ik heb het woord moeten opzoeken"), *mongooltje* en *neger*. Twijfel-

gevallen zijn *kleurling* en *zigeuner*. Maar voor goedbedoelde alternatieven, zoals *plusser* in plaats van *bejaarde*, en *mensen van kleur* om mensen aan te duiden met een *zwarte* of *donkere* huidskleur, voelen de meeste lezers weinig. Dat geldt óók voor *tot slaaf gemaakte*, *chocoladebol*, *praktisch opgeleid* en *wit*. De lezers houden het liever bij *slaaf*, *moorkop*, *laag-opgeleid* en *blank*.

Zijn onze lezers dan zó behoudend? Voor sommigen geldt dat inderdaad: "Onzin, deze hele discussie!" (Zie ook het artikel over weerstand tegen taal-aanpassing, op blz. 22.) Maar de meeste lezers hebben een genuanceerdere mening, die zich laat samenvatten als 'De taal regelt het zelf.' Actief ingrijpen in de taal door alternatieve termen te introduceren, of, naar Zweeds voorbeeld, een genderneutraal persoonlijk voornaamwoord in te voeren, is volgens veel lezers een heilloze weg: de kans dat het aanslaat achten zij klein.

TAAL NIET TER DISCUSSIE

Een minderheid denkt er anders over: soms is het in het maatschappelijk belang om wél in te grijpen. En als een bepaalde term 'devalueert' – denk aan de reeks *gastarbeider* - *allochtoon* - *nieuwkomer* - *Nederlander met een migratie-achtergrond* – dan introduceren we gewoon weer een nieuwe. Want taal wordt ook door ménsen gemaakt.

Maar, benadrukken anderen: het echte probleem zit hem helemaal niet in de taal: "Taal zelf moet niet ter discussie staan, wel mogelijke vooringomenheid of bekrompenheid." En: "Met

verhullende taal schieten we niets op. Taal moet juist zo duidelijk mogelijk zijn." Dat verklaart ook waarom er over beroepsaanduidingen voor vrouwen zo verschillend gedacht wordt. Een multinational heeft een *directeur*, geen *directrice*, vindt de meerderheid, en ook *voetballer* en *timmerman* winnen het van *voetbalster* en *timmervrouw*. Maar, zeggen anderen: dat schiet zijn doel voorbij, want het is toch juist belangrijk om te laten zien dat het vrouwen zijn die die functies bekleden?

IRRITANT EN NOODZAKELIJK

Wat hebben we u aangedaan met deze vragenlijst – en met het jaarthema? Die gedachte be kroop ons af en toe bij het doornemen van de antwoorden. Veel lezers vinden de discussie over taal die gevoelig ligt ronduit "irritant". Maar tegelijkertijd zet het ook aan het denken, en daarom vinden dezelfde respondenten het onderzoek óók belangrijk. Zo bleek de vraag of je een woord zou blijven gebruiken als je er iemand mee kwetst, haast een gewetensvraag. 'Niet in het bijzijn van die persoon' werd het vaakst gekozen – maar anderen vonden dat hypocriet: óf je gebruikt het woord, óf niet – en wat is erop tegen om afscheid te nemen van een kwetsend woord?

Wat we van de enquête hebben geleerd, is dat niet alleen bepaalde woorden schuren, maar vooral ook de discussie daarover. En dat maakt het juist zo'n interessant onderwerp voor een jaarthema. De redactie is er nog niet op uitgekeken, en u hopelijk ook niet! ◀

Illustratie: Matthijs Sluiter

TROUWE LEDEN

Trouwe leden verdienen een beloning, vinden wij. Iedere maand verloten we daarom tien taalboeken onder de mensen die al meerdere jaren lid zijn. Deze maand vielen in de prijzen: P. van der Aar, A.Q. Boedhoe, E.H.P. Dekker, H. van den Ende, D. van Genderen-v.d. Hoven, J.W.M. van der Kamp, C.H. Kerstholt, J.R. Lagendijk, O.P. Lantendorffer en W.L. Tefeij.

Algemene Ledenvergadering online

De op 30 mei geplande Algemene Ledenvergadering gaat door, maar via een online kanaal. De maatregelen tegen het coronavirus maken het onmogelijk om fysiek bijeen te komen. Het aangekondigde lezingenprogramma vervalt daardoor helaas. Over de aanpak van de vergadering leest u in de digitale ledennieuwsbrief van begin mei. Ontvangt u de nieuwsbrief nog niet? Geef uw e-mailadres dan door via administratie@onzetaal.nl.

Opbloeiende humor

Humor en taalgrapjes over een ziekte die zoveel leed veroorzaakt: kan dat eigenlijk wel? Diverse media stelden de vraag aan cabaretiers en cartoonisten, en stevast luidde het antwoord: over de ziekte zelf niet, maar over de maatschappelijke verschijnselen eromheen wél. Het hamsteren, het thuiswerken, het schrappen van de eindexamens: het is allemaal voer voor humor. De satirische website *De Speld* trok een recordaantal bezoekers, en de makers van Fokke & Sukke vertelden in *de Volkskrant*: “We bloeien op van narigheid.”

Humor maakt de coronacrisis “wat lichter en minder griezelig”, zo zet sociologe Giselinde Kuipers van de KU Leuven uiteen op de website *Scientias*. Samen met de Amsterdamse communicatiewetenschapper Mark Boukes verzamelt Kuipers coronahumor die gedeeld wordt in de sociale media. Aanvankelijk zagen ze vooral veel woordgrapjes voorbijkomen, “bijvoorbeeld met het liedje ‘Oh, corona’ en met de band The Cure”. Later verschoof de humor meer naar het flink inslaan van wc-papier. Wie via WhatsApp, Facebook of andere media grappen voorbij ziet komen over de coronacrisis, kan die sturen naar giselindewantsyourjokes@gmail.com.

CITAAT

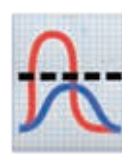
Vermijd
lulkoekwoorden.

Henk Buesink, onlangs uitgeroepen tot de duidelijkst schrijvende ambtenaar van Nederland, over zijn geheim
(Bron: Gemeente.nu)

Corona-emoji's

Kunstenares Esther van Brakel uit het zwaargetroffen Uden nam het initiatief tot een set corona-emoji's, met als doel anderen op een luchtige manier bewust te maken van bijvoorbeeld hamstergedrag, en de noodzaak van handen wassen en afstand houden: “Soms is het moeilijk kritiek te leveren op het gedrag van een vriend of vriendin, maar met een emoji kun je het met humor toch overbrengen.”

>> gratis te downloaden via www.corona-emojis.com

18,3%

Dat is op dit moment het percentage vakken dat in Vlaamse bacheloropleidingen mag worden gegeven in een andere taal dan het Nederlands. En dat blijft ook zo, want de Vlaamse regering is teruggekomen van haar plannen om de universiteitsdeuren wijder te openen voor het Engels.

Uit een concept-decreet van december vorig jaar bleek dat de Vlaamse regering wilde toestaan dat 50% van die bacheloropleidingen ook in het Engels zou worden gegeven. Dat was tegen het zere been van veel bewindslieden, zelfs ook van de verantwoordelijke minister van Onderwijs Ben Weyts. Hij verklaarde in *De Standaard* dat de bepaling in december per ongeluk in de tekst terechtgekomen was: "Ik heb altijd gezegd dat ik tegen een versoepeling van de taalregeling ben en dat ik alles zou doen om dat tegen te houden. Ik ben tevreden dat we woord kunnen houden."

Gebarentaal beter zichtbaar

De aanhoudende roep uit de dovengemeenschap om een gebarentolk in te zetten bij crisissituaties heeft de Nederlandse overheid nu toch ter harte genomen, zo bleek bij de communicatie rondom het coronavirus. Bij iedere persconferentie van de verantwoordelijke ministers was er een gebarentolk aanwezig: Irma Sluis – eerst klein aan de zijkant van het beeld, later op een prominentere positie. De tolk werd al snel een fenomeen. Haar gebaar voor *hamsteren* ging niet alleen viraal, maar later keek minister Hugo de Jonge zelfs even nadrukkelijk haar richting op toen hij dat woord uitsprak.

Volgens de Utrechtse hbo-opleiding tot gebarentolk is er zelfs sprake van een 'Irma-effect': nu al zijn er substantieel meer studenten die interesse tonen in een opleiding tot gebarentolk. Dat Irma Sluis gebarentaal voor een groot publiek zichtbaar heeft gemaakt, noemt een docent gebarentaal in het *AD* mooi, maar, zo benadrukt Henny van der Neut, directeur van de hbo-opleiding: "Gebarentaal is voor ons een serieuze zaak. Niets om te lachen. Zeker in tijden van crisis moet informatie voor iedereen toegankelijk zijn. Dat recht heeft ook de dovengemeenschap. We zijn er trots op dat Irma nu naast Rutte staat, maar dat zou eigenlijk al veel langer gewoon moeten zijn."

"Niet hamsteren" op de persconferenties van 15 en 31 maart.

TIP

Quarantaine Colleges

Toen bekend werd dat het hoger onderwijs de deuren moest sluiten en er overgegaan werd op onderwijs met video's, dacht taalkundige en *Onze Taal*-medewerker Marc van Oostendorp: waarom zouden we die video's niet online zetten? Hij nam het initiatief door zijn fonologiecolleges op YouTube te plaatsen onder de naam Quarantaine Colleges, en dankzij een samenwerking met de Universiteit van Nederland volgden er ook andere taalkunde-vakken op dat kanaal, én colleges uit vele andere disciplines.

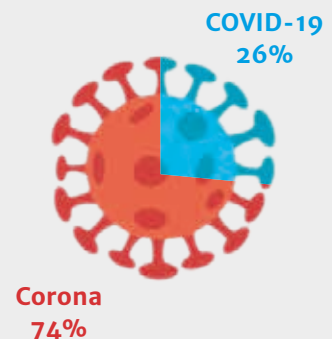
Vanwege de coronacrisis hebben we de leukste taalspellen, -colleges, -cursussen en -filmpjes op onze website gezet, om thuis te bekijken: www.onzetaal.nl/taalvoorthuis

PEILING

Hoe heet de ziekte?

Hoe wordt in het Nederlands de ziekte genoemd die de wereld nu teistert? We vroegen het onze volgers in de sociale media en 612 mensen reageerden:

VRAAG VAN DE MAAND

THUISWERKEN OF THUIS WERKEN?

In maart kregen steeds meer mensen de opdracht om thuis te werken. Dat riep de vraag op: is het *thuiswerken* of *thuis werken*?

In de specifieke betekenis ‘thuis betaald werk verrichten’ is *thuiswerken* de beste keus: ‘We moeten noodgedwongen thuiswerken.’ Het staat in die betekenis als één woord in de hedendaagse woordenboeken.

Grammaticaal gezien is *thuis werken* ook te verdedigen. *Thuis* is namelijk een bijwoord, dat als bepaling van plaats in de zin kan fungeren. Zo’n bepaling van plaats wordt meestal niet aan het bijbehorende werkwoord vast geschreven, ook als ze uit maar één woord bestaat. Vergelijk deze zinnen: ‘We moeten hier werken’, ‘We moeten ergens werken’, ‘We moeten buitenshuis werken.’ Daarin zijn *hier*, *ergens* en *buitenshuis* ook bijwoorden die als bepaling van plaats fungeren.

Waarom is *thuiswerken* volgens de naslagwerken dan een samenstelling? Daar ligt geen echte spellingregel aan ten grondslag. Er zijn wel regels voor het al dan niet aan elkaar schrijven van combinaties van zelfstandige naamwoorden, maar niet voor combinaties van bijwoorden en werkwoorden. Wel zegt de leidraad van het Groene Boekje: “Woordcombinaties die vaak voorkomen in ons taalgebruik, krijgen gemakkelijker de status van samenstelling dan zeldzame combinaties”, met als voorbeeld onder meer *pianospelen* versus *marimba*

Waarom is *thuiswerken* volgens de naslagwerken dan een samenstelling?

spelen. In de praktijk is *piano + spelen* een gangbaardere combinatie dan *marimba + spelen*, en daarom is het aan elkaar gegroeid tot één woord.

Er zijn veel combinaties met *thuis* die in de praktijk vaak voorkomen. Als er dan ook nog een duidelijke klemtoon op *thuis* ligt, ontstaat al snel de neiging om ze aan elkaar te schrijven. Enkele tientallen van dat soort samenstellingen staan inmiddels dan ook in de naslagwerken, zoals *thuisbankieren*, *thuisbezorgen*, *thuisblijven*, *thuiskomen*, *thuiswinkelen* en *thuiszitten* – en dus ook *thuiswerken*.

Dat *thuiswerken* zich ook in grammaticaal opzicht als één woord kan gedragen, is onder meer te zien aan een zin als deze: ‘We zijn al weken aan het thuiswerken.’ Zo’n zin is prima te vormen, terwijl ‘We zijn al weken aan het hier werken’ niet kan.

Illustratie: Matthijs Sluiter

NIEUW OP ONZETAAL.NL

VIDEOGEBELD/GEVIDEOBELD

Het voltooid deelwoord van *videobellen* is *gevideobeld*. Vergelijkbare gevallen zijn *internetbankieren* – *geinternetbankierd* en *schuimbekken* – *geschuimbekt*. Het gaat hier om samengestelde werkwoorden met een zelfstandig naamwoord als eerste deel.

Maar er zijn ook samengestelde werkwoorden van dat type waarbij *ge-* niet vooraan komt, maar in het midden: *paardrijden* – *paardgereden*, *lesgeven* – *lesgegeven*, *ademhalen* – *ademegehaald*.

Op onze website gaan we in op de patronen die hierin te herkennen zijn: www.onzetaal.nl/videobellen.

CORONA(VIRUS): HOOFDLETTER?

De woorden *corona* en *coronavirus* zijn met een kleine letter, net als andere aanduidingen voor ziektes, virussen, syndromen en dergelijke: *griep*, *malaria*, *rodehond*, *ebolavirus*, *norovirus*, enz.

Een hoofdletter komt wel voor als de aanduiding een aardrijkskundig bijvoeglijk naamwoord bevat: *Mexicaanse griep*, *Engelse ziekte*. Ook de naam van de ontdekker krijgt een hoofdletter in constructies als *ziekte van Pfeiffer* en *syndroom van Asperger* – maar in de verkortingen *pfeiffer hebben* of *aspergersyndroom* niet.

Meer uitleg: www.onzetaal.nl/corona.

HOU JE SJAKES

‘Hou je sjakes en blij voorlopig binnen!’ De uitdrukking *zich sjakes houden* betekent ‘zich rustig houden’, of ook wel ‘zich stilhouden, niet willen opvallen’.

Sjakes verwijst naar Jakus, een personage uit een Vlaamse klucht uit 1645. Deze Jakus moet zich verstoppen en een tijd doodstil blijven zitten. Hij houdt zich rustig uit angst voor ontdekking. Zijn naam verwijst waarschijnlijk naar de Franse uitdrukking *faire le Jacques*: ‘zich van de domme houden’, ‘de clown uithangen’.

Meer uitleg: www.onzetaal.nl/sjakes.

Wilt u direct antwoord op een taalvraag? Bel dan 085 - 00 28 428. Ook via Twitter (@onzetaal) en WhatsApp (06 - 39 86 19 91) krijgt u snel antwoord. Zie voor andere mogelijkheden www.onzetaal.nl/taalloket.

VERSCHUIVENDE NORMEN

Wat is goed taalgebruik en wat niet? Die grenzen zijn voortdurend in beweging.

POSITIEF TESTEN

'Johnson test positief op corona', schreven verschillende media in maart over de Britse premier. Niet iedereen vindt dat gebruik van *testen* goed Nederlands.

De combinatie *positief testen* (of *negatief testen*) is relatief jong. Ze komt sinds de jaren 1990 voor. Aanvankelijk gebeurde dat veelal in berichten over dopinggebruik of over een ziekte of virus: 'Ze testte positief op doping', 'Hij testte positief op hiv.'

Testen wordt van oudsher met een lijdend voorwerp gecombineerd: je test iets of iemand. Het is dan een overgankelijk werkwoord. In 'Hij test positief', zonder lijdend voorwerp, is het onovergankelijk. Zeer waarschijnlijk is dit gebruik overgenomen uit het Engels. Om die reden, en omdat het een nieuwe ontwikkeling was, werd *positief testen* in eerste instantie niet bepaald breed omarmd.

Maar gaandeweg raakte het steeds verder ingeburgerd. Dat is wel verklaarbaar: het is niet ongewoon dat een werkwoord dat van oudsher overgankelijk is, ook op een onovergankelijke manier kan worden gebruikt: 'Het boek leest lekker', 'Deze kleuren combineren mooi', 'Die apparaten verkopen goed', enz. Zo bezien past 'Hij testte positief' dus wel degelijk in ons taalsysteem.

Sinds 2015 staat het onovergankelijke gebruik van *testen*, vooral in combinatie met *positief* en *negatief*, ook in Van Dale. We kunnen het dus tot de Nederlandse woordenschat rekenen – hoe lelijk sommigen het nog steeds ook vinden.

WAT ZEGGEN ZE WAAR?

Over regionale verschillen in Nederland en Vlaanderen.

'GEZONDHEID!' OF IETS ANDERS?

Wat zeg je als iemand in je gezelschap niest? Dat vroegen we onze volgers op Twitter en Facebook.

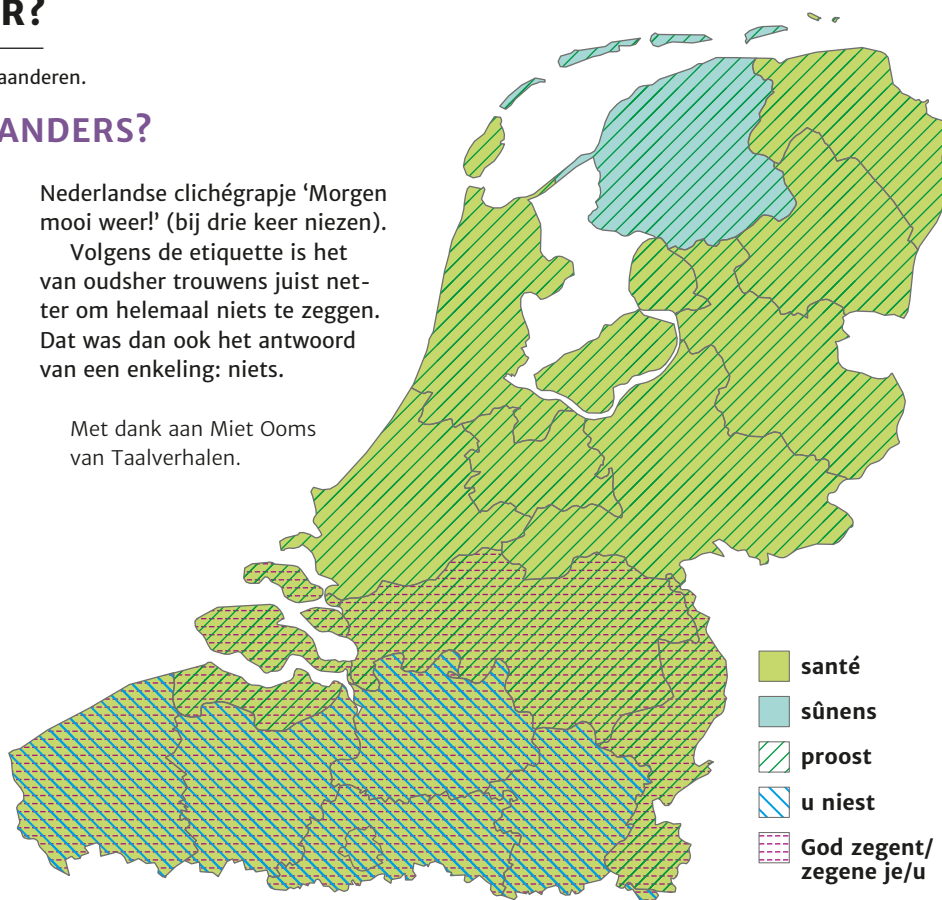
Bijna driekwart zegt 'Gezondheid!', zowel in Nederland als in België. Wat er daarnaast wordt gebruikt, verschilt per regio. Het kaartje hiernaast geeft er een beknopt overzicht van. Omdat 'Gezondheid!' overal veruit de gebruikelijkste nieswens is, hebben we die weggelaten.

Een paar opmerkingen: 'Proost!' is typisch Nederlands, maar voor veel mensen wel wat informeel. Sommige Vlamingen hebben op school 'U niest' leren zeggen. 'God zegent/zegene je/u' wordt vooral gebruikt door katholieke ouderen, met name in België. Sommige nieswensen kwamen zó weinig voor dat we ze niet op het kaartje hebben gezet, zoals 'Bless you!', 'Gesundheit!' en het

Nederlandse clichégrapje 'Morgen mooi weer!' (bij drie keer niezen).

Volgens de etiquette is het van oudsher trouwens juist netter om helemaal niets te zeggen. Dat was dan ook het antwoord van een enkeling: niets.

Met dank aan Miet Ooms van Taalverhalen.

Illustratie: Karin Nas-Verheijen

HOE LEG JE DAT UIT?

Als je Nederlandse les geeft aan anderstaligen (NT2'ers), kom je soms kwesties tegen waarvan je je afvraagt: hoe leg ik dat uit?

HUN BAAN/BANEN

'Door de corona-maatregelen dreigden veel mensen hun baan/banen te verliezen.' In zo'n zin is het enkelvoudige *baan* de beste keus, ook al hebben al die mensen samen natuurlijk meerdere banen. Het meervoud is grammaticaal gezien niet echt fout, maar in het Nederlands gebruik je in zulke zinnen nu eenmaal een enkelvoud; het meervoud kan de indruk wekken dat ieder mens meer dan één baan dreigde te verliezen.

Vergelijkbare zinnen zijn:

- De leraren geven les via hun laptop.
- Alle kinderen hadden hun webcam uitgezet.
- Beide mannen hadden een mondkapje op.

Je gebruikt dus een enkelvoud, ook al gaat het in totaal om meerdere laptops, webcams en mondkapjes. Het spreekt voor zich dat iedere leraar een eigen laptop heeft, elk kind een eigen webcam en elk van beide mannen een eigen mondkapje, en niet dat de leraren samen één laptop hebben, de mannen samen één mondkapje, enz. Als expliciet bedoeld is dat iedereen daadwerkelijk met meerdere exemplaren te maken heeft, is het meervoud juist wél nodig: 'De leerlingen hebben hun schoolboeken hard nodig.'

Zie ook www.onzetaal.nl/taaladvies/maag. Welke kwesties komt u vaak tegen in uw NT2-lessen? En hoe legt u ze uit? We horen het graag via taaladvies@onzetaal.nl.

“Met taal is alles mog

De beslissende tekst van Abdelkader Benali

Hoe ontstaat liefde voor taal? In deze serie vertellen prominente taalgebruikers erover, aan de hand van een tekst die erg belangrijk voor hen is. In deze zevende aflevering: schrijver Abdelkader Benali.

MARIËTTE BAARDA

Abdelkader Benali – wollen muts, snelle bewegingen – lijkt te worden voortgejaagd door een kwispelende nieuwsgierigheid, een stemming waarin af en toe cynische verbolgenheid doorschemert over de kleingeestigheid van sommige lieden. Een don quichot, zoals hij zelf zegt, gedreven door een blinde ambitie, maar met een koers die hij al dromend en creërend uitzet. We schudden elkaar de hand, want dat mocht toen nog, al gonsde het om ons heen van de coronagesprekken. Benali tikt een paar espresso's weg tijdens het gesprek; zijn tweede dochter is net geboren en de nachten zijn kort.

In januari won je de Gouden Ganzenveer, een jaarlijkse onderscheiding voor een instantie of persoon die van grote betekenis is voor het geschreven Nederlandse woord. Voel je je nu een ambassadeur van de Nederlandse taal?

“Ik heb natuurlijk niet gekozen voor mijn relatie met het Nederlands. Als mijn vader zich in Frankrijk had geves-

Abdelkader Benali

Abdelkader Benali (1975) werd in Marokko geboren en groeide op in Rotterdam. Na zijn succesvolle debuut *Bruiloft aan zee* publiceerde hij romans, dichtbundels, toneelstukken en journalistieke teksten. Hij kreeg diverse prijzen, waaronder de Libris Literatuur Prijs in 2003, voor zijn tweede roman, *De langverwachte*. Voor televisie maakte hij onder meer het literatuurprogramma *Benali boekt* en de culinaire reportagereeks *Chez Benali*, waarin hij met zijn vrouw Saida Nadi-Benali en hun dochtertje Amber door zijn geboorteland reisde op zoek naar de geheimen van de Marokkaanse keuken.

Als gastcolumnist schuift Benali geregeld aan bij het radioprogramma *OVT*. Afgelopen maart verscheen zijn essay *De vreemdeling. Racisme uitgelegd aan onszelf*. Begin dit jaar ontving hij de Gouden Ganzenveer vanwege zijn “grote betekenis voor het geschreven en gedrukte woord in de Nederlandse taal”.

Foto: Phil Nijhuis / Hollandse Hoogte

elijk”

tigd – hij heeft daar als gastarbeider gezeten – was het anders gelopen.”

Je spreekt het woord *gastarbeider* nogal nadrukkelijk uit.

“Het is een ondergewaardeerd woord, vanwege die vreemde tegenstelling; een gast gaat weg, maar een arbeider heeft toch een min of meer vast contract. Een actueel woord ook, want tegenwoordig is zowat iederéén gastarbeider; werk impliceert immers meestal ook dat je weer optieft. Hoeveel mensen hebben nog een werkelijk vaste aanstelling? Maar wat het ambassadeurschap aangaat: in Duitsland had ik in de taal van Goethe geschreven, in Spanje in die van Cervantes en in Engeland in die van Shakespeare. Maar ik kwam in het Nederlands terecht. De taal van Annie M.G. Schmidt.”

Een ander kaliber ...

“Ik wil niet te gewichtig doen over het Nederlands, wil een beetje af van het idee dat de ene taal organischer of authentieker is dan de andere. Dat lyrische van: in dié

taal kun je pas dichten. Er wordt nogal nativistisch gedacht over taal – je drinkt uit de bron van de taal, de taal zit in je bloed ... Geen taal kan meer of minder dan je denkt. Waarom zou het Nederlands zich niet lenen voor romans of gedichten?”

ZUNIGHEID

Wie beweert dan dat het Nederlands geen taal is voor literatuur?

“Dat krijg ik terug van de lezer; die heeft opvattingen over de taal die uit de negentiende eeuw stammen: dat Nederland de Romantiek heeft gemist, de romantische antenne mist. Er zijn zelfs mensen die beweren dat het Nederlands intrinsiek ongeschikt is om poëtische kwaliteit te hebben.”

Stapten sommige auteurs daarom in de jaren vijftig over op het Engels?

“Je doelt op Gerard Reve? Dat leverde weinig op. Nee, ik heb het vooral over de receptie van het geschrevene. Het heeft te maken met de Nederlandse aard, en – nu ga ik een oordeel geven – hoe de Nederlander over zijn eigen cultuur denkt. Dat minimalistische, dat weinig zeggen en veel impliceren ... Er is een karigheid, een zunigheid in de taal. Ik houd juist van barok. Als ik in een andere tijd was geboren, zou ik echt tekeer zijn gegaan. Nou ja, dan zou ik juist normaal zijn. Maar als nieuwkomer heb ik natuurlijk een wat andere relatie met het Nederlands dan andere auteurs van Nederlandse bodem; ik heb de taal moeten ontdekken zoals een ander een land ontdekt.”

“Thuis spraken we Berbers. In de Koranschool kwam daar Arabisch bij, al was het daar meer tuchtiging dan scholing. Maar meerstemmig was mijn jeugd daardoor

“Ik heb de taal moeten ontdekken zoals een ander een land ontdekt.”

wél: Berbers, Arabisch, Rotterdams, de taal van de straat en die van andere migranten om me heen ... Het maakte dat ik me later gemakkelijker ergens in durfde te bluffen; zo ging ik na een tijdje in Italië te hebben gewoond backpacken door Zuid-Amerika. Van Mexico-Stad tot La Paz in Bolivia kon ik me prima verstaanbaar maken door mijn Italiaans gewoon wat te ‘verspaansen’.”

SPIJKER

Wat bracht je naar Italië?

“Ik had daar een vriendin. Ze was ook de vertaalster van mijn boeken.”

Is er een Italiaanse zegswijze die je aan het Nederlands zou willen geven?

“‘Canta che ti passa’, de titel van het Italiaanse cursusboek dat ik gebruikte: ‘Zing totdat het overgaat’. Toen iemand op straat ’s nachts luidkeels begon te zingen en ik tegen mijn toenmalige vriendin zei: ‘Wat heeft die kerel?’, haalde ze haar schouders op: ‘Canta che ti passa.’ Ineens drong de schoonheid van de uitdrukking tot me door. Maar de allermooiste zin komt van mijn oom, al weet ik niet of hij die zelf verzonnen heeft: ‘Yazu a-di qasha amasma, amasma wa-t-qasha.’” Wanneer Benali Berbers spreekt, krijgt zijn gezicht de zachte en tegelijk plechtige uitdrukking van iemand die ineens op zijn moedertaal overschakelt. “Het betekent zoets als ‘Een spijker laat zich niet schillen.’ Het was mijn ooms reac-

tie toen ik hem vertelde over een corrupte douanier die tevergeefs had geprobeerd mij geld af te troggelen. Ik realiseerde me: ja, dat ben ik, die spijker. Ik laat me niet gek maken.”

Enthousiast: “Wist je trouwens dat het Berbers het allerhoogste percentage leenwoorden heeft van alle talen, meer dan vijftig procent? De sedimenten van de tijd zitten in de taal, en toch is het geen archeologie; de woorden zijn springlevend. Neem *ouarta* (‘tuin’), een erfenisje van het Latijnse *hortus*. De naam van de munt-eenheid *dirham* komt van het Griekse *drachme*, en *cama*

“Willem Wilminks dichtcursus Goedenavond, speelman was een magisch boek.”

betekent net als in het Spaans ‘bed’. Er zijn ook Arabische invloeden, maar de Latijnse en Fenicische leenwoorden zijn het interessantst.”

Waarom?

“Je hebt de neiging om te denken dat je taal uniek is, op zichzelfstaand. Maar na het lezen van een boekje van een Berberlinguïst moest ik toegeven dat het idee van een nationale taal iets was dat vooral in mijn hoofd zat. Het heeft met een behoefte aan uniciteit te maken, maar is nergens op gebaseerd. En daarmee zijn we terug bij de veronderstelling dat het Nederlands niet geschikt voor literatuur zou zijn.” Het is even stil. “Ik merk dat ik er emotioneel van word.”

SUSKE EN WISKE

Wanneer ontstond je liefde voor taal?

“Toen ik ontdekte dat de taal ambigu kan zijn. Dat wat je leest niet altijd is wat er staat. Daar begint de taalontwikkeling: een computer kan in taalkundig opzicht alles wat een vierjarige kan, maar er komt een moment dat een kind verder gaat. Ik herinner me nog goed hoe ik na het lezen van een *Suske en Wiske*-strip over het Beleg van Antwerpen, nog getekend door Willy Vandersteen, door de Tweede Middellandstraat in Rotterdam-West liep. Het verhaal had me allerlei nieuwe woorden geleerd, zoals *beleg*, *belegering* en *katapult*; strips zijn enorm belangrijk voor mijn taalontwikkeling geweest. Maar goed, boven een snackbar in die Tweede Middellandstraat las ik: ‘Hier vers belegerde broodjes’. Ik knipperde een paar keer met mijn ogen en las toen wat er werkelijk stond: ‘vers beléigde broodjes’. Maar *belegerd* was natuurlijk veel mooier.”

Patatje oorlog ...

“Ha, zie je ...! Bij jou begint die trein ook meteen te lopen. Die vergissing was een belangrijk moment in mijn taalontwikkeling; je leest wat je dént dat er staat, vanuit een andere bron. Ik merkte dat ik die verwarring leuk vond. Die verwarring kwam ik ook tegen in een van de teksten die beslissend voor mij waren: *Goedenavond, speelman*, een dichtcursus waarin Willem Wilmink aan de hand van gedichten en liedjes dingen uitlegt over versvorm en metrum. Ik snapte daar als elfjarige weinig van en toch was het een magisch boek, mede door de prachtige illustraties van Waldemar Post. Het was een eerste kennismaking met het ámbacht van de literatuur. Wilminks interpretatie van de eerste zinnen van Pierre Kemp's raadselachtige gedichtje ‘Zomermiddag’ weer spiegelt iets van die magie. Die metafoer van zo’n boer die praat met een boer die vijftig meter verderop staat,

om iets duidelijk te maken over vertelperspectief, is op zichzelf een gedicht.”

LEESHONGER

Werd lezen thuis gestimuleerd?

“Nee, maar we hadden een geweldige basisschoolbibliotheek. Een moeder die het zaaltje runde zei: ‘Wist je dat er buiten nog een veel grotere bibliotheek is?’ Nou, daar wilde ik wel heen! Thuis op mijn kamertje las ik Roald Dahl, Thea Beckman, Tonke Dragt, Anne de Vries, de Lemniscaat-serie ... Mijn ouders vonden het allang best, want ik was een druk jongetje in een druk gezin; iedereen die zichzelf buitenspel kon zetten, werd hogelijk gewaardeerd.”

Waren er leraren die je leeshonger aanmoedigden?

“Meeester Bart uit groep zeven gaf me, heel tof, de kinderboeken van zijn vader. Ik mocht twee dozen meenemen, en nam er uiteindelijk maar één mee, omdat ik al die weelde niet aankon. Het mooiste was een boek over een jongensvoetbalclub, een soort *All Stars* van de jaren vijftig, met een hoofdpersoon die struggelde om erbij te horen. Tijdens een schaatstocht waren ze voortdurend met hun ‘joppers’ in de weer. Dat woord *jopper* heeft zich toen in me gebrand.” Benali grijpt zijn telefoon en toont me een marineblauwe jas met rits. “Dat was toen hét kledingstuk dat iedere stoere jongen moest hebben.”

Literatuur, radio, televisie ... welk genre ligt het dichtst bij jou?

“Abdelkader Benali. Gespecialiseerd in meerdere stijlen.” Grijnzend: “Ik citeer nu het motto van de Afrikaanse band Baobab.”

Wat leerde je van Jan Wolkers, Anna Blaman en Harry Mulisch, enkele schrijvers die centraal stonden in je televisieprogramma *Benali* boekt van enkele jaren terug?

“Van Wolkers het barokke taalgebruik, met het gevaar van gekunsteldheid; zijn latere boeken gaan daaraan ten onder. Maar wanneer Olga in *Turks fruit* aan een hersen-

Pierre Kemp en Willem Wilmink

De keuzetekst van Abdelkader Benali:

ZOMERMIDDAG

De mens wordt groter en het land wordt kleiner.
Het gaat naar de middag en de zon
is de hevigste man in de streek en tussen de bomen
waar twee roodgeruite jongedochters komen
en gaan naar de stad.
Ze hebben haar hoeden van het hoofd genomen
en zeggen elkander dat.

Pierre Kemp

Willem Wilmink schreef hier in zijn schriftelijke cursus *dichten Goedenavond, speelman* (1987) over:

Op heldere zomermiddagen, als alle nevels zijn opgetrokken, lijkt alles bedrieglijk dichtbij. Een boerderij die je in een kwartiertje lopen dacht te kunnen bereiken, is na dat kwartier nog net zo ver weg. Het perspectief lijkt een beetje opgeheven, want perspectief is niet alleen een kwestie van lijnen, maar ook van kleur. Een boer staat rustig te praten met een boer vijftig meter verderop.

Foto: Linda Stulic

tumor is geopereerd en zegt dat ze “een luikje in haar hoofd heeft”: dat is natuurlijk een briljante zin. Van Blamans *Eenzaam avontuur* bleef me vooral haar lef bij, om in de jaren veertig in de Rotterdamse De Vliegerstraat zó over homoseksualiteit te schrijven. Daar heb je ‘cojones’, ballen, voor nodig. En Mulisch zag dingen, reflecteerde op zichzelf, had gevoel voor humor én was autonoom: heel on-Nederlands. Hij was veel meer avant-gardist dan we denken, iemand die allerlei taalregisters met elkaar verbond. Heel inspirerend, omdat ik me in verschillende circuits beweeg – de radio- en televisiewereld, het onderwijs, het clubcircuit, de jongeren in Amsterdam-West – en ik met die meerstemmigheid een veel groter spectrum kan bereiken.”

HAAST

“Waar ik soms moe van word, is dat mensen denken: die Benali doet maar wat. Omdat ik zoveel verschillende dingen doe. Dan roepen ze op Facebook dat ik een opportunist ben. Het is ook een vorm van geestelijke luiheid als mensen niet de moeite nemen om het grotere plaatje te zien. Want dan zien ze dat alles wat ik doe de uitkomst is van onderzoek, van zoeken naar waarheid. Het is geen ijdelheid of narcisme. Ik twijfel vaak.”

Wat vind je van het predicaat ‘knuffel-Marokkaan’?

Benali vindt het duidelijk geen prettige vraag. “Nederlanders hebben de neiging een belediging in de vorm van een compliment te verpakken. Als je een publiek persoon bent met een andere achtergrond, gaan mensen al snel zoeken naar het etnische randje. En nee, niemand wil ‘knuffel-Marokkaan’, ‘troetel-Turk’ of ‘huisslaaf’ worden genoemd. Ik denk vaak: het is inmiddels toch wel duidelijk wie of wat ik ben? Dat heb ik tien jaar geleden toch allemaal al eens uitgelegd? Mensen blijven maar avonden organiseren rond dit thema; laatst nog was ik op zo’n bijeenkomst met de Rotterdamse burgemeester Aboutaleb over etniciteit en afkomst, en dan hoor ik die jongeren erover praten alsof ze levenslang hebben. Ik voel dan vooral een enorme haast. Je steeds moeten bezighouden met wat andere mensen belangrijk

vinden, is ook een vorm van knechten. Ik zou willen dat ik daarin nóg autonoom was.”

Vanwaar die haast?

“Dat zit in mij. Het is zoiets als ‘Slaap sneller want ik heb een kussen nodig’, een mooie Jiddische uitdrukking; ik meen dat Franz Kafka die ergens gebruikt. Ik begrijp zelf vaak pas later wat ik aan het doen ben, ben vooral bezig met máken. In mijn hoofd ben ik al lang weer verder. Terwijl ik met een toneelgezelschap van jongeren *Hamlet* ga uitvoeren, ben ik in gedachten alweer bezig met een bewerking van *Antigone*.”

COMMENTAAR

Voed je je kinderen tweetalig op?

“Ik doe maar wat. Het moet gewoon leuk zijn thuis. Mijn oudste dochter is enorm mondig, maar daar hebben we haar niet op geprogrammeerd. Wel heb ik bij haar, zo klein als ze was, al onze bezigheden van commentaar voorzien: ‘We gaan naar buiten’, of: ‘Nu gaan we een hapje eten.’ Dat doe ik overigens ook bij grote mensen. Tijdens een lezing zeg ik rustig (Benali pakt het glas water dat voor hem staat op): ‘Ik neem even een slokje’, en daarna: ‘Zo, we kunnen weer.’ Zoiets werkt enorm rustgevend op je publiek. Tijdens een schrijfworkshop op het Montessori Lyceum Amsterdam zei ik daarom tegen mijn klas: ‘Je mag alles vergeten wat ik heb gezegd, maar dit moet je onthouden. Dat gaat je een keer redden.’”

Hoe werkt dat dan?

“Ik zoom dan, net als Willem Wilmink, in op het vertelprocedé. Een kanteling van vijf graden kan al goed werken. Ik laat leerlingen daarom ook liever een verhaal vanuit een hond vertellen dan dat ze óver die hond schrijven. Die perspectiefwisseling, die parallax, moeten ze vooral vóelen. Zodra ze over de drempel van de inleving stappen, ervaren ze dat met taal alles mogelijk is. Ik ben dan ook gecharmeerd van *Het boek van de denkbeeldige wezens* van de Argentijnse schrijver Jorge Luis Borges, of van Cees Buddingh’s gedicht ‘De blauwbilgorgel’. Als schrijver wil je voortdurend die ontdekkingstocht maken, kijken naar de verbeelding je brengt.”

Zuchtend: “Er is gewoon nog enorm veel te doen.”

Van wie moet dat?

“Van God. Van Spinoza. ‘Maar ik krijg zo’n drang van binnen’, schreef Annie M.G. Schmidt in haar beroemde gedicht ‘De spin Sebastiaan’. Het is die gekte van Don Quichot. Elke ochtend vertel ik mijn dochter over de domme ridder Don Quichot, die in een ruimte vol heerlijke dingen, appels, sinaasappels, zoetigheden, zeker

“Als schrijver wil je voortdurend kijken waar de verbeelding je brengt.”

weet dat hij in de schatkamer van Ali Baba is beland. Maar als hij bij de uitgang op zijn schouder wordt getikt, blijkt hij in de supermarkt te zijn en moet hij betalen. Mijn dochter moet daar vreselijk om lachen.”

“Zet de bril op van de taal en de wereld wordt één grote grot van Ali Baba. Maar dan is er de werkelijkheid, de realiteit van het kapitalisme ... Wat me brengt op mijn volgende afspraak: ik moet zo naar Rotterdam, naar het Maritiem Museum, voor mijn boekje over piraten dat in het najaar uitkomt. Mijn voorouders waren piraten en ik hoop zeer dat ik ze daar op een afbeelding aantref.”

Benali trekt de muts over zijn hoofd. En weg is hij. ◀

Zonder eindexamen Nederlands beter af?

Tijdens gezondere jaren is iedereen die een eindexamenkandidaat kent, in mei gespannen: de centrale examens van de middelbare school beginnen meestal in de tweede week van mei. Maar dit jaar is dat niet het geval: sinds begin april weten de meeste eindexamenkandidaten waar ze aan toe zijn – hun eindcijfer wordt uitsluitend bepaald door de eerder in het schooljaar afgenomen schoolexamens.

Voor het schoolvak Nederlands heeft dat strikt genomen meer consequenties dan voor sommige andere vakken. Waar bij wiskunde tijdens het centraal examen alle onderdelen aan de orde komen die eerder al in schoolexamens zijn getoetst, is er bij Nederlands een splitsing. Tijdens schoolexamens wordt onder andere kennis over literatuur en literatuurgeschiedenis getoetst, en ook schriftelijke en mondelinge taalvaardigheid, terwijl het bij het centraal examen gaat om leesvaardigheid: hoe goed zijn de leerlingen in het lezen van teksten?

GEEN CREATIVITEIT

Een onderdeel dat normaliter verantwoordelijk is voor vijftig procent van het eindcijfer, vervalt dus ineens helemaal. Is dat erg? “We hebben die leesvaardigheid misschien niet getoetst,” relativeert Karin Echten van het St. Bonifatiuscollege in Utrecht, “maar we hebben het wel zes jaar lang uittentreuren geoefend.”

Het hangt er ook van af wat je precies onder leesvaardigheid verstaat, aldus Thomas de Bruijn van het Pax Christi College in Druten. “Wij geven onze scholieren een debatopdracht die ze goed moeten voorbereiden. Dat lukt ze niet als ze niet goed kunnen lezen.” Bovendien vinden veel leraren het centraal examen toch al niet representatief voor hun vak: “Je kunt er niet in uitblinken, er zit geen creativiteit in”, zegt Nienke Nagelmaeker van het Goudse Coornhert Gymnasium. “Je kunt niet laten zien dat je echt goed bent in taal.”

Veel leraren vinden het centraal examen toch al niet representatief voor hun vak.

Niet iedereen is er dus treurig om dat het eindexamen niet gehouden wordt – een situatie die trouwens lijkt op die in Vlaanderen, waar ze geen centraal landelijk examen kennen, en alles via schoolexamens wordt getoetst. “Het is zelfs beter”, denkt Echten. “Het schoolexamen geeft veel meer differentiatie te zien in cijfers, in ieder geval op onze school. En dat geldt vooral voor de betere leerlingen. Het centraal eindexamen slaat alle cijfers een beetje plat.” In die zin is het cijfer dat scholieren dit jaar krijgen representatiever voor wat ze kunnen. “Ik heb veel ervaring als docent,” zegt De Bruijn, “en ik vind dat

ik mijn scholieren voldoende ken. Na de schoolexamens zijn ze eigenlijk klaar.” Leesvaardigheid moet volgens hem “natuurlijk” getoetst worden, “maar meer dan tien procent van het eindcijfer moet dat niet uitmaken”.

COHORT

Toch lijkt het vooralsnog onwaarschijnlijk dat het centraal eindexamen helemaal wordt afgeschaft – al is het maar omdat het dan voor alle andere vakken ook zou moeten verdwijnen. Hoe zou het er dan uit moeten zien? Echten: “Ik zou graag willen dat er wat meer vakinhoud in het eindexamen komt. Dat de teksten geen opinie-artikelen zijn over willekeurige onderwerpen, maar op zijn minst over taalkunde en literatuur gaan. Hopelijk geeft deze ongelukkige situatie de aanzet om nog eens goed naar het examen te kijken.” Nagelmaeker denkt daar anders over: “Ze hoeven niet allemaal neerlandici te worden.” Zij vindt dat er meer schrijfvaardigheid in het examen moet: “Je zou ze twee teksten kunnen laten lezen, waarna ze zelf een synthese moeten maken.” De Bruijn gaat nog iets verder: “Wat mij betreft komt er een centraal schrijfexamen. Omdat dit veel correctiewerk oplevert, kun je dat ook eerder dan in mei afnemen.”

Nagelmaeker ziet in de huidige situatie ook een opdracht voor de wetenschap: “We hebben nu een cohort studenten bij wie het cijfer voor Nederlands minder wordt bepaald door de leesvaardigheidstoets. Je zou kunnen onderzoeken of dat cijfer nu echt slechter voorspelt hoe goed zij als student zullen blijken te kunnen lezen.”

Over opmerkelijke woorden, oud en nieuw.

Catleyaën

Wat is een catleya? Een catleya (ook wel gespeld met twee t's) is een orchidee. Maar niet zomaar een orchidee. Het gaat hier, aldus Mooiwatplantendoen.nl, om een "fotogenieke beauty met klassieke uitstraling". Zij is herkenbaar aan haar "geschulpte randjes met soms kleine franjes en grote bloemen met een enorme lip". De catleya wordt wel de 'Koningin van de Orchideeën' genoemd. Haar naam is ontleend aan orchideeënverzamelaar William Cattleya (1788-1835).

Op de plantensite kwam ik ook het curieuze werkwoord *catleyaën* tegen. Het zal bij scrabble nog niet vaak gelegd zijn. *Catleyaën* is niet – zoals u misschien denkt – *catleya's* kweken, lekker samen met andere *catleyaërs* in de *catleyakas*. *Catleyaën*, of *catleya doen*, is de vertaling van het Franse *faire catleya*. Die uitdrukking komt voor in de roman *À la recherche du temps perdu* van Marcel Proust (1871-1922), in het deel over de liefde tussen meneer Swann en Odette de Crécý.

Op een avond belanden ze samen in een rijtuig. Odette draagt een tuiltje *catleya's*, haar lievelingsbloemen, in haar hand. Ze heeft ook enkele *catleya's* in haar haar gestoken, en ook in de halsopening van haar laag uitgesneden keurslijfje. Als het rijtuig plotseling moet stoppen, raken de bloemen in het ongerede. Swann biedt aan ze te herschikken, heel beschoomd. "Vindt u het niet erg als ik de bloemen in uw keursje weer goed leg (...)" En zal hij ook, na enige aarzeling, het stuifmeel van haar boezem wegvegen, voorzichtig, met de hand? "Doe ik het niet te hard, ben ik niet te ruw?" (vertaling Thérèse Cornips). En ook, mag hij, vraagt hij, misschien even aan de bloemen ruiken?

Uit de hele scène spreekt een grote schroom, en omhaal, en finesse – zoals het hoort bij een goed voorspel. In het vervolg van het herschikken komen hun gezichten vanzelf dicht bij elkaar en volgt er, in een kunstig arrangement van lange zinnen en terzijdes, waar Proust altijd zo goed in is, een eerste kus. Later die avond zullen zij voor het eerst het bed met elkaar delen.

Bij hun ontmoetingen daarna wordt het schikken van de *catleya's* een vaste gewoonte, als begin van de liefkozingen – ook als de *catleya's* niet in het ongerede zijn geraakt. Of als Odette andere bloemen draagt. Of zelfs als er helemaal geen bloemen zijn. *Faire catleya* ('*catleya doen*') wordt op den duur hun vaste uitdrukking voor het bedrijven van de liefde. Of, in de woorden van Mooiwatplantendoen.nl, "een eufemisme voor amoreus gefoezel". ◀

Foto: Javier Vasquez / Pixabay

Blijf in uw kot!

Crisis, dus tijd voor crisiscommunicatie. De Belgische minister van Volksgezondheid, Maggie De Block, opgeleid tot huisarts, laat tijdens een parlementaire vergadering over het coronavirus COVID-19 haar medische jargon zitten waar het zit en spreekt de taal die iedereen verstaat: "Als u ziek bent, denk niet: ik ga toch mijn moeder of mijn oma bezoeken. Blijf in uw kot." En ze voegt eraan toe: "Smijt ze buiten als ge ene ziet met ne snotneus!" Een minister die zich niet verschuilt achter vocabulairemuurtjes of diplomatieke geheimtaal, dat is een verademing.

Toch heeft ze veel kritiek gekregen op haar taalgebruik. "Wij zitten niet in een kot!", werd er gemompd. Vooral op Twitter, de riool waarlangs de 'vrije meningsuiting' zó krachtig kolkend wegstroomt dat weldenkende mensen intussen hebben besloten alleen nog meewarig het hoofd te schudden. Ik ben het niet eens met de kritiek op De Block, al ben ik de eerste om te verwachten dat politici zich genuanceerd en correct uitdrukken. Maar soms moet het anders.

Hoe erg is dat eigenlijk, van een 'kot' spreken als je een huis bedoelt? In Vlaanderen minder erg dan in de rest van ons taalgebied. Volgens Van Dale is een kot een klein, armoedig huis of een hok voor een dier. Het woord klinkt bijna altijd denigrerend. Maar het is wel heel oud: het bestond al in het Oudnederlands rond het jaar 1000. En het is ook een exportproduct. Naar Frankrijk, waar het inmiddels verdwenen woord *cot* sloeg op een hut, en via Normandië naar Englands befaamde *cottages*. Naar Nederland hebben we dan weer het *frietkot* en het *studentenkot* geëxporteerd.

Maar België, moet ik toegeven, is het land van de 'koterij'. Letterlijk, want achter bijna elk rijhuis zijn in de loop van de jaren 'bezemkoten', 'waskoten', 'werk-koten', 'fietskoten' en 'rommelkoten' bijgebouwd. Maar ook figuurlijk: onze staatsstructuur en wetgeving zijn gammele resultaten van ad-hocoplossingen die achteraf weer gecorrigeerd moesten worden. De 'fiscale koterij' is een lucratief werkterrein voor accountants en advocaten.

Daarnaast hebben we in Vlaanderen sprekende uitdrukkingen als *het kot is te klein* ('er wordt driftig gereageerd'), *het kot afbreken* ('enthousiast tekeergaan op een feest of bij een optreden') en *iemand uit zijn kot lokken* ('iemand uitdagen').

Kortom: als minister De Block haar landgenoten in hun kot wil opsluiten zolang corona rondwaart, dan is dat wel de plaats waar ze zich thuis zullen voelen.

LUDO PERMENTIER

Zelfs mensen die welwillend zijn, zetten de hakken vaak in het zand als ze horen dat hun keuze voor woorden als *gehandicapte*, *allochtoon* of *blanke* bij anderen verkeerd overkomt. Hoe komt dat? En is er iets tegen te doen?

JORIEN MARCUS

Illustratie: Josje van Koppen

‘Je mag ook niks meer!’

Waar komt de weerstand tegen taalaanpassing vandaan?

Wie in de jaren 1920 de olieman op bezoek kreeg om de petroleumvoorraad te laten bijvullen, kreeg het blad *De Automaat* op de koop toe, met daarin het populaire stripje *De lotgevallen van Pijpje Drop*. Pijpje Drop blijkt een jongetje dat wordt geïntroduceerd met een tekening waarop een zwarte man en vrouw gebogen over een ledikantje staan. Daaronder staat:

Kijk eens even, vader Roetmop,
Hoe d’ooievaar ons heeft verrast!
Met een kleinen, leuken zwartkop
‘Pijpje Drop’ doop ik hem vast.

En in *De zingende aap*, het uit 1959 daterende tweede album van de Vlaamse stripreeks ‘Jommeke’, laat strip-tekenaar Jef Nys iemand verontwaardigd uitroepen: “Pffff ... een negerke ... en dat moet ik deftig leren spreken ... amaaï.” De kans dat een tekenaar in deze tijd wegkomt met een strip waarin het woord *roetmop*, *zwartkop* of *negerke* wordt gebruikt, is uiterst klein. Net als bijvoorbeeld *neger*, *mongool* of *imbeciel* worden die woorden door het gros van de Nederlanders en Vlamin-

gen niet langer geaccepteerd. Maar wie bepaalt eigenlijk of een woord niet meer kan? “Zoiets begint bij een verandering in de maatschappij. Stromingen in een samenleving leiden tot bezinning op bestaande woorden, uitdrukkingen of spreekwoorden”, zei Ton den Boon, hoofdredacteur van de grote *Van Dale*, hierover in februari van dit jaar in *de Volkskrant*.

Vaak gaat het dus om een langzaam proces, waarbij het steeds ongepaster wordt om een woord of term te gebruiken. Maar er zijn voorbeelden waarbij de bron of het moment wél duidelijk aan te wijzen is. Eind 2016 besloot de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) om de term *allochtoon* niet meer te gebruiken en die te vervangen door *inwoner met een migratieachtergrond*. *Allochtoon* zou te generaliserend en te stigmatiserend zijn.

NIEUW LABEL

Het woord *allochtoon* is slechts een van de vele voorbeelden van een term waarvoor een alternatief wordt gezocht omdat hij door de jaren heen een negatieve connotatie heeft gekregen. Maar vaak is het een kwestie van tijd voordat ook aan dit nieuwe woord een negatieve

lading hangt, waarna het vervolgens wéér een nieuw label krijgt. Zo zijn meerdere groepen door de jaren heen al voorzien van een nieuwe naam. Neem het woord *kreupele*, dat in de loop van de tijd geëvolueerd is van *invalide*, *mindervalide*, *andersvalide*, *gehandicapte*, *iemand met een handicap* tot het nu veelgebruikte *iemand met een beperking*.

Onlangs hield Onze Taal een grote enquête naar ‘schurende woorden’ (op de resultaten daarvan wordt op blz. 11 van dit nummer ingegaan – red.). Los daarvan ging ik in februari via de digitale Onze Taal-nieuwsbrief *Taalpost* op zoek naar taalliefhebbers die hun taalgebruik zonder moeite aanpassen als ze anderen daar een plezier mee kunnen doen, maar ook naar mensen die dit allemaal maar flauwekul vinden. De alternatieven voor woorden als *slaaf* en *moorkop* (tot *slaaf* gemaakte en *chocoladebol*) vielen niet bij iedere *Taalpost*-lezer in goede aarde. “Ik vind dat gerommel met woorden die ‘niet meer kunnen’ grotendeels onzin”, zo reageert een lezer. “Mensen die *slaaf* vervangen door *tot slaaf gemaakte* geven er eenvoudig blijk van de betekenis van het woord *slaaf* niet te kennen. Moeten we ook gaan spreken van *tot voorzitter gekozen* in plaats van gewoon *voorzitter*? Een *ziek geworden* in plaats van een *zieke*? Ik vind het echt potsierlijk.”

Een ander oppert: “Laten we niet onnodig hink-stap-springen door het woordenboek, op de vlucht voor negatieve sentimenten, maar in plaats daarvan de wereld een beetje toleranter maken. Dat zet meer zoden aan de dijk.” Weer een ander vat bondig samen wat veel lezers schrijven: “Je kunt het beestje wel een andere naam geven, maar het blijft hetzelfde beestje. Wat mij betreft is er niets mis met welke benaming dan ook, tenzij je het als scheldwoord gebruikt.” Ten slotte nog weer een ander geluid: “Ik vind (...) het veranderen van namen vooral een hypocriete, verhullende, de realiteit ontkenkende en kwetsende activiteit, omdat je juist daarmee benadrukt dat er kennelijk iets ‘loos’ is met de desbetreffende groep. Je benadrukt het verschil, het anders zijn. Stop daarmee en neem mensen zoals ze zijn.”

PSYCHOLOGISCHE MECHANISMEN

Een enkeling gaf aan helemaal geen probleem te hebben met het aanpassen van zijn of haar taal. Maar veel reageerders benadrukken dat zij, hoewel ze niet racistisch zijn en niemand willen kwetsen, het toch onzin vinden om andere termen te gaan gebruiken. Sociaal psycholoog Sander Hermsen van de Hogeschool Utrecht heeft daar wel een verklaring voor. “Bij bijna iedereen aan wie een verandering wordt opgelegd, treden algemene psychologische mechanismen in werking. Mensen vinden autonomie enorm belangrijk. Ze worden daarin aangetaast op het moment dat hun verteld wordt dat ze zich anders moeten gaan gedragen.”

“De meeste mensen zijn er bovendien helemaal niet op uit om een ander te kwetsen of te discrimineren, en merken niet dat hun woordkeus dat juist wél doet. Zij vinden zichzelf empathisch, een goed mens, en vinden daardoor ook dat wat zij doen en zeggen goed is. Dan krijgen ze plotseling te horen dat woorden die ze misschien al vanaf hun kindertijd gebruiken, ineens niet meer mogen. Dat ze misschien wel discrimineren. Dat levert spanning op. De makkelijkste manier om die spanning op te lossen is niet om jezelf te veranderen, maar om de boodschap af te wijzen. Door die weg te zetten als onzin. Dan krijg je argumenten als: ‘Je mag ook niks meer!’ Of: ‘Ik ken wel twintig mensen met een donkere huidskleur. Die hebben helemaal geen moeite met het woord *neger*.’ Het punt is: hoe meer je erop gaat

hameren dat iets anders moet, hoe meer de discussie zich gaat verharderen.”

ZWARTER DAN OOI

Die verharding constateert ook Vincent de Rooij, antropoloog aan de Universiteit van Amsterdam en expert op het gebied van taalpraktijk en -ideologieën. “Je ziet vaak dat wanneer mensen ergens op worden aangesproken, ze de controversie opzoeken en dat wat de controversie veroorzaakt, gaan versterken. In sommige plaatsen is Zwarte Piet sinds de hele pietendiscussie zwarter dan ooit.” Een belemmerende factor in het aanpassen van je eigen taalgebruik is dat taal deel uitmaakt van je identiteit, aldus De Rooij. “Wanneer je hoort dat je ineens afstand moet doen van woorden die je je hele leven als vanzelfsprekend hebt gebruikt, dan vinden mensen dat moeilijk. Dat taalgebruik is een deel van hen.”

Mensen hechten bovendien aan sociale categorieën, zegt communicatiewetenschapper Camiel Beukeboom van de Vrije Universiteit Amsterdam. “Dat biedt duidelijke

“Hoe meer je erop hamert dat iets anders moet, hoe meer de discussie zich gaat verharderen.”

lijkheden, voorspelbaarheid en overzichtelijkheid in een complexe wereld. Het geeft onrust als die categorieën veranderen, ook als we ze anders labelen.”

De weerstand tegen aanpassing van de woordkeus zou kunnen afnemen wanneer mensen de effecten van taal en de verschillen tussen diverse labels beter begrijpen, zegt Beukeboom, die onderzoek deed naar het stigmatiserende effect van taal en het effect op degene die wordt gelabeld. Zijn advies: wil je een minder stereotiep beeld creëren, verander dan de taalkundige vorm. “Een label met een zelfstandig naamwoord, bijvoorbeeld *allochtoon*, *gehandicapte* of *slaaf*, reduceert iemand meteen tot die ene onveranderlijke categorie. Een beschrijvend label – *iemand met een migratieachtergrond*, *iemand met een beperking*, *iemand die tot slaaf gemaakt is* – heeft dit veel minder. Het is dan een eigenschap waarvan je er meerdere kunt hebben.”

Bij de veelgehoorde uitspraak ‘Het gaat er niet om hoe ik het benoem, maar wat ik ermee bedoel’ wil Beukeboom ook nog wel een kanttekening plaatsen. “Bij communicatie moet je er altijd rekening mee houden dat er ook een partij is die de boodschap ontvangt. Die kan het ondanks jouw goede bedoelingen wél als pijnlijk ervaren. Het lijkt een nuance om een beschrijvende term te gebruiken, maar zo’n kleine verandering in taalgebruik kan echt een positief effect hebben.”

Illustratie: Matthijs Sluiter

ZEG POOLKAPJE WAAR GA JE HEEN ...

In de maanden voordat het coronavirus toesloeg, werd er in Nederland een flink aantal grote demonstraties gehouden, bijvoorbeeld voor klimaatbescherming of tegen het stikstofbeleid. Daarbij waren veel opmerkelijke spandoeken en protestborden te zien. Wat stond er zoal op?

EVELINE VAN RIJSWIJK
POLITIEK HISTORICUS EN THEATERMAKER

“Ook uw kak geeft ammoniak”

Taalcreativiteit op protestborden

Het is nu bijna niet meer voor te stellen, maar vorig jaar was het Malieveld in Den Haag bijna continu het toneel van mensen, meningen en machines. Zeshonderd kilo graszaad moest er zelfs aan te pas komen om de tien hectare aan democratie weer te herstellen. En niet alleen op het Malieveld, maar ook op de snelweg, voor provinciehuizen en in de stromende regen op de straten van Amsterdam verzamelden zich mensen met spandoeken, T-shirts en protestborden om hun mening te geven over het klimaat, vrouwenrechten of de positie van boeren, bouwers en leraren. Als liefhebber van politieke taal bestudeerde ik honderden foto's op zoek naar de pareltjes onder de protestborden.

Een kleine kanttekening vooraf: een goede leus bedenken kost uiteraard veel tijd en dat had niet iedereen. Zo stond er op een protestbord van een lerares: “Te druk voor een goede leus”. Een leraar naast haar had “Te veel op mijn bordje” geschreven, waarbij het woord *bordje* maar voor de helft te lezen was. Want tja, chronisch te veel op dat bordje. Er waren gelukkig ook veel demonstranten die wél hun hele ziel en zaligheid hadden gelegd in het maken van een bord. “Wij hebben meer aandacht besteed aan dit bord dan het kabinet aan onze toekomst”, aldus het verwijt van een jonge vrouw tijdens een van de vele klimaatprotesten afgelopen jaar.

RETTEKETET

Veel demonstranten blijken een voorliefde te hebben voor rijm. Dat is logisch, want rijmende slogans blijven langer hangen, en als je daar zin in hebt, kun je ze ook beter scanderen. Maar als je rijmt, moet je het natuurlijk wel goed doen. “Retteketet, wij willen Baudet”, een leus gesignaleerd tijdens het boerenprotest, rijmt bijvoorbeeld niet; hoe vaak moet Baudet nog uitleggen dat je die *t* op het eind niet moet uitspreken? Beter geslaagd is “Retteketet, wat een schijtkabinet”. Ander opmerkelijk rijm dat de revue passeerde: “Minder CO₂, of naar de kloté” – tja, het klinkt niet echt alsof de wereld morgen vergaat.

Bij het bekritisieren van bewindslieden is rijm soms een enorme uitdaging. Probeer maar eens iets leuks te verzinnen bij Kajsa Ollongren of Ferdinand Grapperhaus. Met de naam van de minister-president kun je makkelijker uit de voeten, in het bijzonder als je voor een lekker platte leus gaat: “Rutte, stop met kutte”

(klimaatmars) of “Rutte, niet fucken met deze kutten” (Women’s March Amsterdam). Ook de voornaam van de premier biedt mogelijkheden. Tijdens een van de klimaatprotesten houdt een scholier een bord omhoog met een aanklacht tegen het gebrek aan actie bij Rutte. Zijn leus? “Hé Mark, slappe kwark”.

Tussen alle borden zitten soms ook ogenschijnlijk eenvoudige rijmpjes die bij nader inzien toch uitnodigen tot nadenken. “Ook uw kak geeft ammoniak” is daar een mooi voorbeeld van. De boer die het bord op zijn trekker bevestigde, is duidelijk tegen strengere stikstofmaatregelen, maar verder? Wil hij ons een schuldgevoel aanpraten? Of wil hij zelfs een kakverbod voor mensen?

DRAMMER

Tijdens de demonstraties wordt er ook veel gevarieerd op bekende uitspraken, slogans en liedjes. Het kunnen verwijzingen zijn naar een beroemde filosoof (“Ik denk dus ik ben vegan”), de populaire zanger Gerard Joling (“Ik heb er geen *leerkracht* meer voor”) of VVD-leider Klaas Dijkhoff en zijn scheldwoord *klimaatdrammer* in combinatie met John Lennon (“You may say I’m a drummer, but I’m not the only one”). Zulke variaties zijn

Er wordt veel gevarieerd op bekende uitspraken, slogans en liedjes.

vaak herkenbaar en toveren al gauw een glimlach op je gezicht. Sommige verwijzingen zal niet iedereen begrijpen. Dat “In gelul kun je niet studeren” (bij het lerarenprotest) een variatie is op de historische uitspraak “In geouwehoer kun je niet wonen” van de markante PvdA-politicus Jan Schaefer, zullen veel jonge mensen niet weten, al maakt het voor het begrip van de slogan niet uit. En wie de uitspraak “Groeten uit Brabant, kut” van de New Kids niet kent, zal de slogan “Groeten uit Brabant, kutkabinet” toch wel snappen.

Opvallend is dat jongeren graag variaties bedenken op liedjes – kinderliedjes bijvoorbeeld (“Zeg poolkapje waar ga je heen?”), maar ook hedendaagse hits: “Alle tieners zeggen nee tegen meer CO₂” (een erg populaire

slogan tijdens de protesten, die verwijst naar “Alle tieners zeggen ja tegen mdma” uit de hit ‘Drank & drugs’ van Lil’ Kleine & Ronnie Flex) en “Houd je bek en red me – XXX Aarde”, een variatie op ‘Hou je bek en bef me’ van zangeres Merol. Het is een slimme manier om ervoor te zorgen dat iemand je boodschap onthoudt.

WOLLAH

De slogan die in de media zowel voor hilariteit als vraagtekens zorgde, was “Wollah gun toekomst”. Programmamaker en presentator Tim Hofman plaatste een foto van drie stoïcijnse kijkende jongens met deze slogan op Twitter, waarna die opgepikt werd door andere media. De slogan betekent zoiets als: ‘Ik zweer je, gun ons een toekomst!’ Bij de bekendmaking van de Nederlandse Google-trends van 2019 bleek dat veel Nederlanders afgelopen jaar aan de zoekmachine gevraagd hadden wat *wollah* betekende. Dat ook “Wollah gun toekomst” vaak opgezocht is, blijkt wel als je *wollah* intikt bij Google. Google geeft (begin 2020) als aanvullende opties vrijwel meteen ook die leus.

En zoals dat vaker gaat met leuzen of uitspraken die viraal gaan (je kunt zelfs T-shirts kopen met daarop “Wollah gun toekomst”), inspireerde dit bord weer andere jongeren om een soortgelijke leus te bedenken. Zo vertelde de 18-jarige Jan in een interview met de website VICE dat hij het bord “Wollah gun toekomst” in de krant had gezien en bij een volgend klimaatprotest daar een eigen variant op bedacht had. Zijn variant? “Kifesh overheid doet niks”, vrij vertaald: ‘Hoezo doet de overheid niks?’

LACH

En dan waren er nog de protestborden met verwijzingen naar seks, variërend van een beetje schunnig tot erg grof. Het bord “Zitten we vanavond nog in de stront, dan neuken we Schouten in de kont” zorgde bij het boerenprotest terecht voor veel ophef. Maar vaker ging het om slogans waarbij de demonstrant erop uit was om een lach op je gezicht te toveren, zoals de leraar met de leus “In porno’s worden leraren wel serieus genomen”.

Vooraf bij de klimaatprotesten zag ik veel seksueel getinte slogans. De ene jongere pleitte daarbij voor onthouding: “Stop met masturberen en red de ijsberen”, terwijl een andere jongere de keuze bood: “Slik m’n zaad

De borden met verwijzingen naar seks variëren van een beetje schunnig tot erg grof.

of red het klimaat”. Wie het eerste kiest, doet uiteraard ook iets voor het klimaat, namelijk de overbevolking tegengaan.

Schunnige protestborden zijn niets nieuws. Bij de antikernwapendemonstraties begin jaren tachtig gebruikten jongeren al leuzen als “Liever ’n Rus(sin) in m’n bed, dan ’n raket in m’n kruis”. Maar tegen iedereen die denkt: dat is toch een stuk minder expliciet dan nu, zou ik willen zeggen: “Dikke lul kruisraket”. ◀

YPE

fotostrips.nl

Eindelijk de persoonsvorm

Het is weer tijd om uw telefoon op de vliegtuigstand te zetten en u even te verdiepen in onze opfris-cursus zinsontleding voor thuisgebruik, die met vooruitziende blik al het hele jaar op afstand wordt gegeven.

Allereerst het huiswerk voor deze maand. De vraag was: wat zijn de overeenkomsten en verschillen in de zinnen 'Papa gaat nog even afwassen', 'Papa doet nog even afwassen' en 'Papa wast nog even af'? Misschien hebt u geredeneerd dat de zin 'Papa doet nog even afwassen' geen Standaardnederlands is en de andere twee wel. Of u hebt opgemerkt dat 'Papa wast nog even af' geen hulpwerkwoord bevat en de andere twee wel: *gaat* en *doet*. Maar het kan ook zijn dat u hebt overwogen dat in 'Papa gaat nog even afwassen' een extra betekenis is toegevoegd, terwijl de andere twee nagenoeg hetzelfde betekenen. Dat zijn allemaal interessante overwegingen.

Maar wat is de overeenkomst tussen de drie zinnen? Het gaat in elk geval overal over een 'doen'-betekenisverband tussen *papa* en (*nog even*) *afwassen*. Maar er is ook telkens iets toegevoegd: het hulpwerkwoord *gaat*, het hulpwerkwoord *doet* of een vervoeging – *wast* is de derde persoon enkelvoud van *wassen*.

Het inzicht is dat deze drie veranderingen van dezelfde orde zijn. In alle zinnen is er vervoeging toegevoegd (zeg maar die uitgang *-t*). Die wordt aan het hulpwerkwoord geplakt, maar als er geen hulpwerkwoord is, moet een deel van het werkwoord *afwassen* (namelijk *was*) op die plaats staan, omdat die vervoeging nu eenmaal niet los in de zin kan staan. Het stukje *af* kan gewoon achteraan blijven staan.

In alle zinnen is de vorm van het toegevoegde afhankelijk van de persoon van het onderwerp. Als je *papa* vervangt door *ik*, wordt het *ga*, *doe* en *was*. Dat is dan eindelijk de persoonsvorm.

PETER-ARNO COPPEN

Huiswerk

We stappen even over naar de woordsoorten. Schrijf de volgende woorden op aparte papiertjes: *adem, zes, oei, in, tegenaan, blij, als, of, mij, zien, radar, blauw, regenen, toch, leunen, misschien, 't, terwijl, water, welk, tien, uit, dus, zullen*. Probeer nu zoveel mogelijk nieuwe woorden te maken van telkens twee papiertjes. De woorden hoeven niet te bestaan, maar moeten wel een voorstelbare betekenis hebben (bijvoorbeeld *wateradem*). Sommige papiertjes kunnen daarbij gemakkelijk gebruikt worden, andere moeilijker. Verdeel de papiertjes in een makkelijke en een moeilijke groep.

Neugen

Aan het begin van de coronacrisis gebruikte Ferd Grapperhaus voor iedereen hoorbaar op de tv het woord *juno*. Hij doelde daarmee niet op de echtgenote van Jupiter (en de moeder van Vulcanus en Mars), maar op de maand juni, die overigens wel naar die godin Juno genoemd is.

Grapperhaus zei 'juno' om elke verwarring met *juli* te vermijden. Begrijpelijk, want *juni* en *juli* lijken in klank veel op elkaar – zeker wanneer de spreker (en/of de toehoorder) een tikje verkouden is. Goeie truc eigenlijk, dat *juno*. Beter dan het volgens mij veel gebruikelijkere *julij* voor de maand juli.

Aan de 'julij'-zeggers erger ik me eerlijk gezegd dood, al kan ik niet helemaal uitleggen waarom. Is het misschien de lullige lijsigheid van die *ij*? Je hebt trouwens ook mensen die 'zeuven' zeggen als ze *zeven* bedoelen. Dat is minstens even verschrikkelijk. 'Maar dat is om verwarring met *negen* te voorkomen!', zal zo iemand zich verdedigen.

Onzin. Ja, ooit, lang geleden, toen onze telefoonverbindingen nog een beetje schamel waren, was dat *zeuven* misschien wel degelijk handig, bijvoorbeeld als je een tante in Amerika wilde uitleggen hoeveel eieren er nodig zijn voor de bereiding van een flesje echte Hollandse advocaat. Maar tegenwoordig kun je zelfs met Vuurland op fluisterton converseren zonder dat er iets van de inhoud verloren gaat. Mensen die pedant genoeg zijn om nog steeds 'zeuven' te zeggen, pak ik daarom graag terug door *negen* consequent uit te spreken als 'neugen'. Dat zal ze leren. (Tip: probeer dit ook eens met 'junij' en 'julo'.)

À propos telefoneren: ik heb altijd enorm ontzag gehad voor mensen die het zogeheten telefoonalfabet uit hun hoofd kennen. Ikzelf bak er, op mijn viereenvijftigste, nog steeds niks van. Dirk, Nico en Pieter komen er vlot uit, Zacharias ook, vanwege de curiositeit, maar de T? Teun? Tinus? Of de R? Ralf? Ronald? Rik?

Ik heb zojuist dat telefoonalfabet er even bij gepakt. Na een korte blik sloeg de schrik me om het hart: er staan maar drie vrouwennamen op! Anna, Maria en Xantippe, twee brave kwezeltjes en een kring. Schandalig, in 2020! En dan zijn al die namen (behalve Xantippe) ook nog eens allemaal zo Hollands als boerenkool met worst. Waar blijft de 'inclusiviteit'?

Begin maar eens met Maria door Mohammed te vervangen, zou ik zeggen. Maar ja, dan heb je nóg een vrouw minder. Nee, dit is beslist geen eenvoudige kwestie. Ik hoop dat minister Grapperhaus zich hier eens flink in wil vastbijten, zodra hij het wat minder druk heeft.

SYLVIA WITTEMAN

In 'Open podium' hebt u, lezers van *Onze Taal*, het voor het zeggen. Is u iets opgevallen? Wilt u iets kwijt? Laat het ons weten: openpodium@onzetaal.nl (of: redactie *Onze Taal*, Paleisstraat 9, 2514 JA Den Haag).

ELLEBOOGZOENEN

KEES VAN BAARDEWIJK - APELDOORN

Het coronavirus heeft behalve veel ellende intussen ook heel wat nieuwe woorden opgeleverd. (Zie hiervoor bijvoorbeeld bladzijde 8 van dit nummer – red.) Een van de aardigste van vóór de anderhalvemetermaatregelen is wat mij betreft *elleboogzoenen*, voor de activiteit die even niet meer op de gebruikelijke manier kan.

'IK BEN OKÉ'

GREETJE ZWART - HARDERWIJK

Laatst, nog voor de coronacrisis, zat ik in een café te genieten van een kopje koffie toen de ober langskwam bij de tafel naast me. Hij vroeg aan de dame die daar zat of ze nog iets wilde gebruiken. Tot mijn verbazing antwoordde ze: 'Nee, ik ben oké.' Ze bedoelt uiteraard dat ze niets wil bestellen, maar dit antwoord was voor mij helemaal nieuw. Ik zeg in zulke gevallen meestal: 'Nee dank u.'

AANSTAAN

COR NELISSE - ROTTERDAM

Toen eind december de iconische Rotterdamse dichter Jules Deelder overleed, vroeg de lokale tv-zender een reactie aan Ger Koedam jr. van Deelders stamcafé Ari. "Als hij aanstond, dan kon je echt van hem genieten", aldus Koedam. "Hij lulde iedereen onder de tafel als hij aanstond, of je nou advocaat was, zwerver, burgemeester of letterkundige."

Je hoort dat steeds vaker: *aanstaan* als het niet gaat over apparaten, maar over mensen. Dat het een handige aandui-

Foto: Wim de Jong

Dichter Jules Deelder 'staat aan' in zijn stamcafé in Rotterdam.

ding is, blijkt wel als je zoekt naar een synoniem. *Op dreef zijn? Alert zijn? Scherp zijn?* Het komt allemaal aardig in de buurt, maar het is het net niet.

Geen wonder dat je *aanstaan* steeds vaker hoort, tot op ministerieel niveau aan toe. Bruno Bruins stopte eind maart als minister voor Medische Zorg en Sport omdat het bestrijden van de coronacrisis te veel van hem had gevergd. In een officiële verklaring lichtte hij toe: "Het werk (...) heeft zeker de afgelopen weken waar ik 24/7 aan moest staan zijn tol geëist."

ONVERGELIJKBAAR?

J. GROENEWEG - ROTTERDAM

Vergelijken kan twee betekenissen hebben: 'naast elkaar plaatsen om verschillen en overeenkomsten vast te stellen', maar ook: 'met elkaar in verband brengen, gelijkstellen', zoals in 'De dichter vergelijkt de jeugd met de lente.' Die dubbelzinnigheid kan soms tot

vermakelijke situaties leiden. Onlangs hoorde ik twee personen in een gesprek tot de conclusie komen dat twee zaken ab-so-luut onvergelykbaar waren, waarna ze vervolgens enkele minuten naartoe bezig waren die twee te vergelijken.

'ONDER VAALS'

ARIE SNOEK - ROTTERDAM

Van mijn leraar Nederlands moest er goed onderscheid gemaakt worden tussen *boven* en *ten noorden van* (en tussen *onder* en *ten zuiden van*). Breda lag 'ten zuiden van' Rotterdam, en niet eronder, want onder Rotterdam ligt klei en water en – toen pas net – een metrostelsel.

Inmiddels snap ik dat niet alles in taal zo letterlijk moet worden genomen, maar onlangs moest ik toch weer even aan mijn leraar denken. In de *Onze Taal Taalkalender* van dit jaar las ik in een stukje over het Drielandenpunt: "Het Koninkrijk der Nederlanden en Pruisen konden het niet eens worden over de grens in de buurt van de plaats Kelmis, net onder Vaals, omdat daar een belangrijke zinkmijn lag." Misschien had er vanwege die ondergrondse zinkmijn toch beter 'ten zuiden van Vaals' kunnen staan.

GEEN SCHIM (MEER)

ROB KUIN - LEIDEN

Niet begonnen in het jongste Boekenweekgeschenk zie ik het weer, op bladzijde 12: "... was Nederland geen schim meer van de glorierijke Republiek ...". Volgens mij (en volgens Van Dale) is de uitdrukking *ergens een schim van zijn*: 'nog maar een flauw aftreksel zijn van vroegere status of triomf'. Zo bezien is *geen schim* dubbelop. Toch lees ik het in diverse boeken van gerenommeerde schrijvers, bijvoorbeeld dus Annejet van der Zijl. Hoe zit dit?

NASCHRIFT TAALADVIESDIENST

Een schim zijn van is het oudst, maar *geen schim zijn van* bestaat ook. Dit is een versterking van de versie met *een*: het is te lezen als '(zelfs) nog geen schim zijn van ...', dus nog minder dan een schim, oftewel: echt bijna helemaal niets meer.

Opmerkelijk is dat de grote Van Dale (inderdaad) *een schim zijn van* noemt, maar Van Dale Hedendaags Nederlands juist *geen schim zijn van*.

ZEPERD VAN DE MAAND

Hebt u weleens een taalblunder begaan? Meld ons die zeperd dan via zeperd@onzetaal.nl, en maak kans op het enige echte Onze Taal-zeepje.

GESLACHT

WIL DIJKSTRA - WEESP

Voor mijn proefschrift deed ik onderzoek naar de invloed van interviewers op de antwoorden van respondenten. Daarbij kun je de verdeling van variabelen als leeftijd en geslacht van interviewers en respondenten aan het toeval overlaten, maar beter is het natuurlijk om dit soort variabelen systematisch te verdelen, oftewel zelf in de hand te houden. Zodoende schreef ik argeloos de volgende zin: "Het geslacht van interviewers en respondenten werd door de onderzoeker in de hand gehouden." Gelukkig kon mijn professor erom lachen.

Uitdrukkingen onder de knie

Voet bij stuk houden. In goede aarde vallen. Hard van stapel lopen. De hele dag door horen, lezen en gebruiken we dit soort uitdrukkingen, zonder dat we erbij stilstaan – dit laatste is er trouwens ook weer een. “Dat is best lastig als Nederlands niet je moedertaal is, want op basis van de betekenis van de losse woorden kun je meestal niet raden wat een uitdrukking betekent. Je moet ze dus gewoon kennen”, aldus taalkundige Ferdy Hubers. Hij onderzocht aan de Radboud Universiteit hoe het staat met deze kennis onder zowel Nederlanders als Duitsers die Nederlands leren.

Bij de Nederlanders zat dat wel snor. Hubers legde 390 proefpersonen 374 uitdrukkingen voor die ze doorgaans bleken te kennen en te gebruiken. “Er was wel wat variatie. *Varkensvlees onder de armen hebben* kende bijna niemand – dat betekent ‘lui zijn’”, vertelt Hubers. Dat is een voorbeeld van een uitdrukking die niet transparant is: “Je kunt de betekenis niet afleiden uit de betekenis van de losse woorden. Bij een uitdrukking als *twee vliegen in één klap slaan* kun je op die manier nog wel een heel eind komen.” Hoe transparanter de uitdrukking, hoe meer mensen deze kennen.

Een andere factor was visualiseerbaarheid. “We verwachtten dat je een uitdrukking beter zou kennen als je je er goed een beeld bij kunt vormen, maar het blijkt juist andersom te zijn”, vertelt de onderzoeker. “Als je de uitdrukking al kent, heb je dat beeld niet nodig en sla je die stap over. Is hij onbekend, dan val je juist daarop terug – niet altijd met het gewenste resultaat.”

ERVARING

Niet verrassend bleken de Duitse proefpersonen, die weliswaar vrij goed Nederlands spraken, veel minder bekend met de Nederlandse uitdrukkingen. “Soms is er een letterlijke vertaling in het Duits, zoals *de eerste viool spelen - die erste Geige spielen*. Dan was het geen probleem. Maar vaak zijn ze net iets anders: *de koe bij de horens vatten - den Stier bei den Hörnern packen*. Of ze zijn helemaal verschillend, maar hebben wel dezelfde betekenis: *een steekje los hebben - nicht alle Tassen im Schrank haben*. En dan heb je ook nog uitdrukkingen die helemaal geen Duits equivalent hebben, zoals *goed uit de verf komen*.”

Als er overlap was met het Duits, gebruikten de proefpersonen die om tot de juiste betekenis te komen. Ook keken ze daarbij – meer dan de Nederlanders – sterk naar de betekenis van de losse woorden in de uitdrukking.

“Moedertaalsprekers van het Nederlands worden al vanaf hun geboorte blootgesteld aan de uitdrukkingen. Tweedetaalleerders hebben daarin een grote achterstand”, verklaart Hubers. Om de Duitsers de kans te geven extra ervaring op te doen, liet hij hen via een door hem ontwikkeld computerprogramma oefenen met Nederlandse uitdrukkingen.

Deze training pakte goed uit: na afloop presteerden sommige Duitse deelnemers zelfs beter dan de Nederlanders. Hubers: “Opvallend was dat de Duitsers pas ná

Taalkundige Ferdy Hubers onderzocht hoe anderstaligen Nederlandse uitdrukkingen leren.

de training gebruik gingen maken van de overlap met het Duits en de informatie uit transparantie. Alsof ze zich toen pas realiseerden dat die informatie handig is.”

TEGEN DE KAARS

Hierna probeerde Hubers met een experiment af te leiden hoe de hersenen uitdrukkingen verwerken. Hij liet proefpersonen woord voor woord een zin op een scherm zien. Het laatste woord, dat in het rood verscheen, moesten ze zo snel mogelijk voorlezen. Dat woord was ofwel onderdeel van een uitdrukking (‘... liep tegen de lamp’), ofwel een woord met een gerelateerde betekenis (‘... liep tegen de kaars’), ofwel totaal ongerelateerd (‘... liep tegen de helm’).

“Als je de uitdrukking niet kent, zijn *lamp* en *helm* even onwaarschijnlijk en duurt het even lang om die woorden voor te lezen. Maar Nederlanders kenden deze wél, dus lazen ze *lamp* sneller dan *helm*.” Dat woord was immers al opgeroepen door de woorden die eraan voorafgingen. De bijbehorende betekenis (‘lichtbron’) werd echter niet geactiveerd, omdat de uitdrukking niks met een echte lamp te maken heeft. Daardoor bleef ook de betekenis van *kaars* inactief en werd dat woord niet sneller gelezen dan *helm*.

Bij de Duitsers zag Hubers hetzelfde patroon, maar dan minder duidelijk. “Daar is verder onderzoek naar nodig”, stelt hij. “Al met al wijst dit erop dat uitdrukkingen in hun geheel worden opgeslagen in het woordenboek in ons hoofd, niet als losse woorden.” Hubers adviseert buitenlanders die Nederlands leren om zich goed vast te bijten in de uitdrukkingen, zodat ze deze net zo goed onder de knie krijgen als geboren Nederlanders en Vlamingen.

Kwakzalvers

“India adviseert homeopathische middelen tegen corona-virus”, zo luidde eerder dit jaar een waarschuwend signalement van de Vereniging tegen de Kwakzalverij. De kwakzalvers waartegen de organisatie zich keert, bestaan al eeuwen, ook onder deze naam. In vroeger eeuwen, toen er nog maar weinig gestudeerde dokters waren en grote delen van de bevolking verstoken waren van medische zorg, zagen zulke wonderdokters hun kans schoon. Dat blijkt uit de anonieme zestiende-eeuwse klucht *Een Quacksalver ende een Boer*, waarin een kwakzalver zijn “maers [= mand] salff ende olij” aanprijst “om een Iegelijk te helpen nae sijn gevoech”. Niet het belang van de patiënt stond voorop, maar winstbejag: “Ick hoop ick nu veel ontfangen sal van gelt en silver hier ter stede”.

KLADZALVERS

In zijn satirische woordenboek *Een bloemhof van allerley lieflijkheid sonder verdriet* uit 1668 omschrijft Adriaen Koerbagh een kwakzalver als een “charlatan, land-loopend genees-meester, of liever genees-swetser”, dat wil zeggen iemand “die dapper onder ’t voortbrengen van veel kwakken en klugten swetsen en opsnyen kan, by ’t gemeene [= gewone] volk op de markten, van [= over] de kragten van sijn heel-smeer of salff, en roemen, dat hy der by na allerley kwaale mede geneesen kan: maar ’t valt meesten tijd soo slegt uyt.” Met “kwakken en klugten” verwijst Koerbagh naar het woord *kwak* (‘fabel’),

Kwak gaat terug op kwakken, dat verwant is met kwakkelen (‘knoeien, sukkelen, waggelen’).

dat was afgeleid van het Middelnederlandse *quacken* (‘opscheppen, praatjes verkopen’, oorspronkelijk ‘kwaken’). Een “zalver” was iemand die met zalf genas, en een kwakzalver deed alleen maar alsof.

Er is ook een andere verklaring voor de herkomst van *kwakzalver*. Zalf vormde het hoofdbestanddeel van de kwakzalversapotheek, dus het ligt voor de hand dat de benaming iemand aanduidt die met een ‘kwak (of klodder) zalf’ een zieke probeert te genezen. Het woorddeel *kwak* gaat hierbij terug op het werkwoord *kwakken*, verwant met *kwakkelen*, dat ‘knoeien, sukkelen, waggelen’ betekende.

Deze afleiding wordt ondersteund door twee zestiende-eeuwse synoniemen, namelijk *kladzalver* en *lapzalver*. *Lapzalven* stond voor ‘op knoeierige wijze met zalf of andere middelen opknappen, oplappen’, terwijl het eerste

illustratie: Frank Dam

lid in *kladzalver* is afgeleid van *kladden* (‘klodderen, knoeien’). Het is bewaard gebleven in woorden als *klad-schilder* en *kladschrijver*.

PISKIJKER

Er zijn benamingen voor de kwakzalver die meer verwijzen naar de gebruikte diagnostiek. Bijvoorbeeld *piskijker* (in het Middelnederlands *kijcpisse*), *urine kijker*, *zeikziender* en het verwante maar diagnostisch toch net even iets andere *kakadoris*. Dit laatste woord is afgeleid van *kak* of *kakken*, waaraan de quasigeleerde Latijnse uitgang *-oris* of *-orus* is toegevoegd. Vaak werd die benaming voorafgegaan door *meester* (‘dokter’); zo was er in 1596 een toneelstuk over een zekere Meester Kackadoris. Sinds 2003 reikt de Vereniging tegen de Kwakzalverij jaarlijks de Meester Kackadorisprijs uit aan de persoon of instelling die het meest heeft bijgedragen aan de verspreiding van de kwakzalverij in de gezondheidszorg in Nederland.

In de negentiende eeuw was er nog een ander soort kwakzalver: de ‘oliekooper’, die in werkelijkheid helemaal geen olie verkocht, zo blijkt uit een rapport van Gedeputeerde Staten van Zeeland uit 1824. Daarin wordt geconstateerd dat “in de Steden en ten platten Lande, zoogenaamde Oliekoopers rondlopen, welke, onder voorgeven van olieteiten [= oliesoorten] te verkoopen, geheime geneesmiddelen uitventen en het vertrouwen van ligtgeloovigen misbruiken”.

Nederlandse kwakzalvers waren tot ver in het buitenland vermaard: hun naam belandde in het Duits als *Quacksalber*, in het Deens als *kvaksalver*, in het Zweeds als *kvacksalvare*, en in het Engels als *quack*. Ook in eigen land leven ze voort: met *kwak-* worden nieuwe samenstellingen gemaakt, zoals *kwakdokter*, *kwakverkoper*, *kwakmiddeltjes* (voor ‘huismiddeltjes’), *kwakmedicijn*, *kwaktherapie* en *kwakapparaat*. Zo werd *kwak-* synoniem met ‘niet-werkend’. Schrijfster Karin Spaink muntte in 1992 in *Het strafbare lichaam* de inmiddels algemeen gangbare termen *kwakdenken* en *kwakdenker*, die verwijzen naar de misvatting dat fysieke ziekten van psychologische aard zijn en ‘tussen de oren’ van de patiënt zitten. In hetzelfde boek muntte ze ook het woord *orenmaffia*.

HANS BEELEN EN NICOLINE VAN DER SIJS

NAMEN

Chinavirus

We hebben het alleen nog maar over ‘het coronavirus’, maar in januari was het in grote delen van de wereld nog heel gewoon om te spreken van ‘het chinavirus’ en ‘het wuhanvirus’. Niet onredelijk: algemeen wordt aangenomen dat het virus zich voor het eerst heeft gemanifesteerd in de Chinese stad Wuhan. Maar beide termen werden in het Westen als racistisch ervaren en er kwam fel protest, zozeer dat zelfs president Trump, die graag het woord *chinavirus* gebruikte, overstagging.

Ook China zelf protesteerde, maar om andere redenen. Allereerst ontkende een woordvoerder van de Communistische Partij dat het virus zijn opmars in China begonnen zou zijn. Een ander betoogde dat China het virus heus niet opzettelijk had verspreid, waarmee hij impliciet en waarschijnlijk onbedoeld de uitspraken van zijn landgenoot ontkrachtte. Een derde functionaris beweerde dat het virus in de Verenigde Staten begonnen zou zijn: in 2019 zou het door Amerikaanse

De Chinese stad Wuhan geldt als bakermat van het coronavirus.

militairen naar Wuhan zijn overgebracht, waar ze deelnamen aan de Militaire Wereldspelen.

Natuurlijk wil geen enkel land als de bakermat worden beschouwd van ziekteverwekkende virussen of bacteriën. Altijd krijgen anderen de schuld. Toen er in 1495 in Europa en Azië een syfilisepidemie uitbrak, noemden de Duitsers en Engelsen het ‘de Franse ziekte’. De Fransen schoven de zwaarsteepet door naar het toenmalige koninkrijk Napels (‘Napolitaanse ziekte’), terwijl de Nederlanders, Italianen, Portugezen en Noord-Afrikanen over ‘de Spaanse ziekte’ spraken. De Rus-

sen noemden het ‘de Poolse ziekte’ en voor de Japanners was syfilis ‘de Chinese zweer’, dat laatste woord vanwege het zweertje dat op de geïnfecteerde plek verschijnt.

Allemaal hadden ze het fout. DNA-onderzoek wees in 2014 uit dat de syfilisbacterie in Amerika is ontstaan, een paar duizend jaar voordat Columbus er voet aan wal zette. Dat wil zeggen: ergens op het Amerikaanse continent – niet speciaal in de Verenigde Staten. Trump hoeft het zich dus niet achteraf aan te trekken.

RIEMER REINSMA

SPREEKWOORD

IEMAND VOOR JE INNEMEN

Je hebt van die uitdrukkingen waarvan je – als je de eerste woorden hebt uitgesproken en niet meer terug kunt – spijt hebt dat ze in je opkwamen. Want zodra het begin over je lippen is gekomen, raak je in de knoop. De uitdrukking *iemand voor je innemen* is zo’n geval. Stel dat je wilt zeggen dat je het heel leuk vond om te zien hoe een buurvrouw door haar kleinkinderen werd toegezongen tijdens de coronaquarantaine. Dat kan dan zo gaan: ‘Dat lieve gebaar nam die kinderen echt ... eh ... nam mij voor die kinderen ... nou ja: ik vond dat dus lief!’

Wat moet het zijn? ‘Dat lieve gebaar nam mij voor die kinderen in.’ Daarmee

geef je uiting aan wat de actie van de kinderen met jou deed: die won jou voor hen. Doordat ze hun oma moed kwamen inzingen, vond je ze meteen sympathiek.

Het werkwoord *innemen* heeft als oudste betekenissen ‘naar binnen brengen’ en ‘in je bezit brengen’. Daaruit ontstonden allerlei andere betekenissen, waaronder ‘in beslag nemen, veroveren’. In een zin als ‘Het mooie uitzicht heeft het hele gezelschap ingenomen’ werd die betekenis figuurlijk toegepast. *Innemen* betekende hier ‘in positieve zin je gevoelens in beslag nemen’, oftewel: ‘bekoren, gunstig stemmen’. In *innemend* (‘genegenheid

opwekkend, aardig, charmant’) komt die betekenis nog terug. Je kunt ook ‘ingenomen zijn met iets’. Dat wil zeggen dat je er plezier over hebt of tevreden over bent.

In de uitdrukking *iemand voor/tegen je innemen* heeft *innemen* een neutrale betekenis (‘bepaalde gevoelens opwekken’). Gecombineerd met *voor* wordt de ander in beslag genomen door positieve gevoelens, zoals in ‘Dat lieve gebaar nam mij voor de buurkinderen in.’ Met *tegen* gebeurt dat juist door negatieve gevoelens: ‘Zijn rechtlijnigheid neemt anderen soms tegen hem in.’

TAALADVIESDIENST

Dichter Ingmar Heytze over stijlfiguren, of 'dichtplaatsen', zoals hij ze ook wel noemt.

De doorlopende wijs

Wat poëzie is, weet ik nog steeds niet. Toch geef ik er les in, hoewel dat eigenlijk de lading niet dekt. Ik zit erbij en kijk hoe mijn cursisten het elkaar leren. Soms zeg ik ook iets. Vaak heb ik daar direct weer spijt van. Hoe meer ik aan het woord ben, hoe slechter de les.

Een veelvoorkomend probleem onder mijn cursisten is een miniatuurversie van het klassieke writer's block: het onvermogen om een gedicht uit het niets beginnen. Daar is een eenvoudige oplossing voor. Ontken dat er nog niets staat en begin op een willekeurig moment in je gedachtstroom op te schrijven wat je denkt, desnoods ergens halverwege een gedachte. Tegen een gedicht dat er nog niet staat, kun je nooit op; een eerste versie kun je gaan verbeteren.

Volgens mij hoef je nooit een gedicht uit het niets te beginnen. Sterker nog, dat kan zelfs niet. Alles wat je ooit dacht voordat je een bepaald gedicht schreef, heeft naar dat gedicht geleid. Je bent er in feite al mee begonnen toen je nog kind was.

Er zijn gedichten waarin die denktrant is gestold in het gedicht zelf: ze beginnen alsof ze midden in een zin verdergaan, alsof de zin hier gewoon doorloopt. Een

gedicht dat zo inzet, kan stamelend romantisch zijn, bestudeerd slordig, artistiek en intellectueel, tegen de conventies van het nette 'well-made poem' in. Joost Zwagerman gebruikt de dichtplaats in nagenoeg elk gedicht van zijn tweede bundel, *De ziekte van jij* uit 1988, die als volgt begint: "... zag jij misschien dat ik naar jou, / dat ik je zag en dat ik zag hoe jij / naar mij te kijken zoals ik naar jou".

De keizer van deze dichtplaats is Johnny van Doorn, die gedichten schreef waar je als lezer – en, nog liever, als luisteraar – steevast in terecht komt alsof je vanaf een viaduct precies in de rijdersstoel van een snel rijdende auto bent gevallen:

Verdwaald in de duisternis
Is hij terechtgekomen in
Een soort woestenis die
Met dopheide en kleine
Heesters is begroeid &

enzovoorts, enzovoorts, tot aan die bekende mantra "een magi- / Strale stralende ZON".

MATTHIAS GIESEN

Hispanist, literatuurrecensent en vertaler
Maarten Steenmeijer bekijkt maandelijks wat er gebeurt als er vertaald wordt.

Pakketbezorgers

Geen boek of er staan wel taalfouten in. *Grand Hotel Europa*, de grote literaire hit van afgelopen jaar, is geen uitzondering. In de eerste zin kom je meteen al een knoert tegen: “De eerste die ik sinds lange tijd sprak, afgezien van de weinige afgemeten woorden die ik (...) had gewisseld met mijn norse taxi-chauffeur, was een magere, donkere jongen (...)” Die “afgemeten woorden” waren dus de eerste gesprekspartner van de ik-figuur? Geen goede binnenkomer, maar niet representatief voor het boek.

In vertalingen van non-fictieboeken blijft de schade vaak niet beperkt tot een enkele misser. Neem Ronan Farrow's geruchtmakende boek over filmproducent Harvey Weinstein, *Catch and Kill*. Daarin kom je om de haverklap formuleringen tegen als: “Howard droeg de redactie op om het verhaal te laten vallen”, “Ik moet wat slijk over die trut hebben” en “Het betekende veel voor me dat Lauer me zijn tijd gunde.” Je hoeft het origineel er niet bij te pakken om vast te stellen dat de vertalers de weg van het Engels naar het Nederlands niet helemaal of soms zelfs helemaal niet hebben afgelegd, zoals in deze zin: “Het uitzenden van een serie opeenvolgende onderzoeksitems, zoals degene die McHugh en ik op het punt stonden te lanceren, vereiste een zekere mate van choreografie.” Wat staat hier?

Maar het kan nog veel erger. Dat is te zien in de vertaling van *JAY-Z*, waarin sociologieprofessor Michael Eric Dyson uitlegt waarom deze Amerikaanse hiphopper zo'n belangrijk cultureel en sociologisch fenomeen is. Er is geen doorkomen aan. Voortdurend struikel je over dit soort zinnen: “Uitleggen dat eerder de buurt dan de kleur misdaad vormt, betekent natuurlijk nog geen verlichting van het afslachten van zwart door zwart”, “Hij brengt geen inkt aan op het papier (...)” en “Volksverhalen uit de Afrikaanse orale traditie sippelden door in het weefsel van de zwarte uitdrukkingwijze en uitbeelding.” Je zou bijna denken dat de vertaler de tekst door Google Translate heeft gehaald en het daarbij heeft gelaten.

De kwaliteitsbewaking laat bij veel uitgevers dus zwaar te wensen over. Gelukkig is er het Nederlands Letterenfonds, dat projectsubsidies verleent voor literaire vertalingen, fictie én non-fictie. Voorwaarde is wel dat de vertalers goed werk leveren en volgens het modelcontract worden betaald (minimumtarief: 6,6 cent per woord). Maar veel non-fictie is niet literair of niet literair genoeg om in aanmerking te komen voor deze financiële ondersteuning. En dan zijn vertalers dus dubbel de klos: ze werken (ver) onder het minimumtarief en krijgen geen subsidie. Het zijn de pakketbezorgers in vertalersland: veel werk, weinig tijd en belabberd betaald.

MAARTEN STEENMEIJER

Columnisten

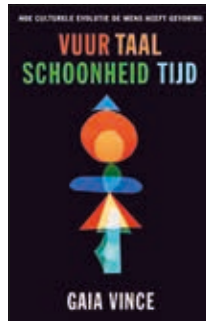
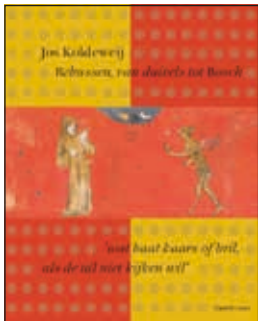
In barre tijden zijn schrijvers en columnisten, zoals ik, blij dat er altijd nog zoiets is als de taal waarin we onszelf kunnen verliezen. De ontsnapping naar een ander universum, waar we soms zo'n behoefte aan hebben. Het is er gewoon altijd: de taal, als troost. Om je onder te dompelen in een groot spel met woorden waarin van alles mogelijk is. Dat kan op het niveau van een hele roman die een auteur uit zijn duim zuigt, van een grap die een komiek verzint of de geformuleerde mening van zo'n beetje al onze columnisten.

Laten we dat spel eens gaan spelen.

Waar komt bijvoorbeeld het woord *columnisten* vandaan? *Columnisten*, dit weten weinig mensen, is de afkorting van *Columnisten van Catan*, maar dat mag je eigenlijk niet meer zeggen, omdat het verwijst naar het columniale verleden van Nederland en Vlaanderen. *Columnisten van Catan* was een spel waarin je moest proberen anderen de maat te nemen zonder zelf iets te hoeven kunnen, behalve misschien schrijven. En ik kan 'misschien' schrijven, dus ben ik ook columnist.

Hoe kun je nou het beste omgaan met columnisten, wat geef je ze te eten en hoe vaak moet je ze kammen? Het zijn vragen waar we op enig moment allemaal mee te maken krijgen. Dit is wat we nu weten: sla, wortels, citroenen en radijsjes vinden ze lekker. Ze houden van zuur en bitter. Columnisten douchen zich amper, dus je mag ze best af en toe een klets water in het gezicht geven, en dan vlak voor het ontbijt even kammen. Het beste is natuurlijk om helemaal geen columnist in huis te nemen en veilige afstand te bewaren. Over het algemeen kun je stellen: ze blaffen wel, maar ze bijten niet. Vorig jaar nog is er onderzoek gedaan naar hun specifieke gedragspatronen. Columnisten gaan, onder normale omstandigheden, twee keer per jaar met vakantie, hebben een auto en pakken viermaal per jaar de trein, bijvoorbeeld als de auto voor een grote beurt in de garage is. Columnisten eten gemiddeld drie maaltijden per dag en gebruiken daarbij steeds minder vlees. Ook houden ze van het maken van lijstjes waarin columnisten op één hoop worden gegooid. Maar als columnisten op een hoop worden gegooid, dan zijn het columnisten onder elkaar, en dat is, zeker nu, misschien niet zo slim.

RONALD SNIJDERS

HISTORISCHE REBUSSEN

Een rebus is een beeld-taalpuzzel, waarin woorden ‘vertaald’ zijn in afbeeldingen – *rebus* is Latijn voor ‘door middel van dingen’. Een eenvoudig voorbeeld is ‘I ♥ Amsterdam’, waarin het hartje staat voor ‘love’. Dat ‘vertalen’ kan letterlijk, of overdrachtelijk via de klank van het uitgebeelde, of door gebruik te maken van associatie. Rebussen bestaan al sinds de Oudheid en zijn ook vaak te vinden in middeleeuwse beeldende kunst – waarin ook allerlei beeldsymboliek verborgen zit.

Emeritus hoogleraar kunstgeschiedenis Jos Koldeweij schreef er een informatief en mooi verzorgd boekje over, waarin hij vooral kijkt naar rebussen uit de late Middeleeuwen. Onderwerpen die aan bod komen, zijn onder meer muzikale rebussen, meertalige rebussen en de rebussen in het werk van schilders als Jan van Eyck, Jan Provoost en Hieronymus Bosch.

Rebussen, van duivels tot Bosch. ‘Wat baat kaars of bril, als de uil niet kijken wil’ is een uitgave van Vantilt en kost € 15,- (ingenaaid, 96 blz.). ISBN 978 94 6004 474 8

TAALADVIEZEN

De *Schrijfwijzer* van Jan Renkema is al veertig jaar het bekendste taaladviesboek over het Nederlands, en ook het succesvolste: er zijn 450.000 exemplaren van verkocht. De onlangs verschenen zesde editie van dit naslagwerk is geheel herzien en geactualiseerd, en uitgebreid met hoofdstukken over ‘schrijven voor online media’ en ‘academisch schrijven’. Op de bijbehorende website *Schrijfwijzer.nl* is een elektronische versie van het boek te vinden, plus oefeningen en video’s met uitleg – en ook het zogeheten *Verwarwoordenboek*, met termen die

lastig uit elkaar te houden zijn als het gaat om de vorm (bijvoorbeeld *katheder* en *katheter*) of de betekenis (*absurd* en *bizar*).

Schrijfwijzer van Jan Renkema is een uitgave van Boom en kost € 49,95 (gebonden, 618 blz.). ISBN 978 90 244 0968 6

EVOLUTIE EN TAAL

Hoe de mens heeft kunnen worden wat hij is, is een vraag waar wetenschappers al heel lang mee bezig zijn. Waarom is onze genetische evolutie zo anders verlopen dan bijvoorbeeld die van de chimpansee? In haar boek *Vuur, taal, schoonheid, tijd* zoekt de Britse wetenschapper en journalist Gaia Vince naar een deel van het antwoord door te bekijken met welke culturele hulpmiddelen de mens zijn eigen ontwikkeling beïnvloed en bevorderd heeft (en hoe dat in zijn werk ging).

Ze heeft gekozen voor vier onderwerpen: de beheersing van het vuur, onze aandacht voor schoonheid en de beleving daarvan, ons tijdsbesef – en uiteraard de taal, waarin we kennis konden vastleggen en overdragen, en waarmee we ideeën konden uitwisselen en de sociale interactie bevorderen. Het boek is vertaald door Rogier van Kappel.

Vuur, taal, schoonheid, tijd. Hoe culturele evolutie de mens heeft gevormd is een uitgave van Atlas Contact en kost € 26,99 (gelijmd, 400 blz.). ISBN 978 90 4503 287 0

MORFOLOGIE EN SYNTAXIS

De morfologie is de wetenschappelijke studie van de structuur en de vorming van woorden; de syntaxis bestudeert de opbouw en structuur van zinsdelen en zinnen, oftewel de zinsbouw. *Morfologie en syntaxis* biedt een systematisch overzicht van het begrippenapparaat dat de taalkunde hanteert

om woordvorming en zinsbouw (met name voor het Nederlands) te beschrijven. Ook komen de raakvlakken tussen de morfologie en de syntaxis aan bod, en die tussen de morfologie en de fonologie (klankleer). Het boek veronderstelt bij de lezer geen taalkundige voorkennis.

Morfologie en syntaxis van Hans Smessaert e.a. is een uitgave van Acco en kost € 45,50 (ingenaaid, 400 blz.). ISBN 978 94 634 4683 9

EN VERDER

- *De Gids*. Het aprilnummer van dit literaire tijdschrift is gewijd aan “verkeerde woorden, ongemakkelijke woorden, moeilijke woorden, pijnlijke woorden, struikelwoorden, ontwijkwoorden, waakwoorden, bijwoorden (...) en andere concrete voorbeelden van taalongemak”. Zie *De-gids.nl*. Losse nummers kosten € 7,95; een proefabonnement € 7,50.
- *Niederländische Wortbildung* (€ 28,-, ISBN 978 3 416 04071 6) en *Syntax der niederländischen Sprache* (€ 36,-, ISBN 978 3 416 03374 9), beide van Heribert Streicher en Isabel Visser. Twee Duitse naslagwerken over de woordvorming en de zinsbouw van het Nederlands, verschenen bij Bouvier (Bouvier-verlag.de).
- *KERN Nederlands taal & cultuur* van Theo Witte e.v.a. “Een informatief en mooi schoolboek over Nederlandse taal en cultuur, dat je ook na je schooltijd wilt houden” – waarin kwesties over taal, communicatie en literatuur worden uitgediept. Boom voortgezet onderwijs, € 62,50 (gebonden, 272 blz.). ISBN 978 94 9286 288 4

Hoe vergaat het mensen die op latere leeftijd Nederlands leren?

Marta Siwakowska

Mijn avontuur met het Nederlands begon twee jaar geleden. Ik kom uit Polen, maar ik studeer aan de University of Sheffield, in Groot-Brittannië, waar ik koos voor onder meer het vak Nederlands. Eerlijk gezegd was dat om eens iets anders te proberen dan de populaire talen, zoals Frans of Spaans. In die tijd ging mijn kennis over de Lage Landen niet verder dan wat historische feiten, en uiteraard wist ik dat mensen daar gek op fietsen zijn. Dus mijn keuze was meer op gevoel gebaseerd dan op een specifieke reden. Die vond ik later.

Waarom schrijven we 'Ik lees' en niet 'Ik lez', waarom 'Ik speel' en niet 'Ik spel'? Dit was mijn eerste obstakel in het Nederlands; nu lijkt dat kinderlijk eenvoudig. Zoals later bleek, zou mijn grootste uitdaging niet de Nederlandse grammatica zijn, maar de houding van andere mensen tegenover het Nederlands. Ik kreeg zó vaak de vraag 'Waarom studeer je Nederlands als mensen daar perfect Engels spreken?' dat ik twijfels begon te krijgen over mijn keus. Bovendien vond ik een artikel in een Nederlandse krant waarin zelfs een Nederlandse professor zei dat Nederlands vervangen kan worden door Engels.

Ik schudde de twijfel af met economische argumenten: het Nederlands is een van de meestgevraagde en bestbetaalde talen op de Poolse arbeidsmarkt. Nu voel ik me weer anders. Ik heb met de tijd zó'n sterke interesse ontwikkeld voor de cultuur van de Lage Landen dat mijn liefde voor de taal alle twijfels heeft verdrongen. Het lezen van de Nederlandse klassiekers, zoals *Max Havelaar*, het kijken naar NPO en het ontdekken van de geschiedenis van de Lage Landen (en de relatie met Polen!) hebben me echt geholpen om deze passie te versterken.

Eigenlijk koos ik eerst de Nederlandse taal en vond ik daarna pas de reden om het te studeren. Volgend jaar ga ik zes maanden naar Nederland. Ik ga dan nog veel meer ontdekken en ik hoop één ding: dat jullie Nederlands met me spreken.

Marta Siwakowska (21) komt uit Ławice, in het noordoosten van Polen. Ze studeert dankzij een beurs van de Poolse stichting EFC Duits, Nederlands en Italiaans aan de Universiteit van Sheffield.

Foto: Sylwia Witczak

Puzzel alle letters bij elkaar, vind de naam van de groep die in 1983 iets maakte dat nu weer actueel aandoet en stuur op 17 mei de gezochte naam naar quiz@onzetaal.nl. U maakt dan kans op een taalboekje. De winnaar van de vorige quiz (antwoord: *gracht*) is Gerard Harteveld uit Moordrecht. Zie www.onzetaal.nl/OTquiz voor alle deelantwoorden.

LETTER 1

Welk woord is als enige niet goed vervoegd? Neem de eerste letter.

**dubbelgevouwd
geroerbakt
gestofzuigd
gevideobeld
thuisgewerkt**

LETTER 2 + 3

v u t x r u t

Hier staat een actueel woord in fonetische tekens. De *u* is een klank die in het Nederlands vaak met twee letters wordt geschreven. Welke twee?

LETTER 4

Houd moed en vol.

Met welke Griekse benaming wordt een dergelijke constructie wel aangeduid? Neem de vijfde letter.

LETTER 5

Van een belangrijke taalpublicist verscheen onlangs een bloemlezing. Zijn of haar naam is te vinden in de letters van deze woorden. Eén letter is daarbij overbodig. Welke letter?

ROBOT SCHUDT AAN GRUIS

LETTER 6

In de taalkunde is er ook zoiets als een corona. Aan welke letter is die hier toegevoegd?

Å Ć Đ Ê Ğ Ĥ Ł Ø

LETTER 7

In deze zin is één woord verkeerd geschreven. Neem daarvan de eerste letter.

De hypochondrische Witte Huis-correspondent die haar vroegeochtendgekuch menigmaal had gehouden voor rode hond, geelzucht of de zwarte dood, hield haar deuren angstvallig gesloten.

DE OPLOSSING:

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

DAK- EN THUISLOZEN: BLIJF ZOVEEL MOGELIJK BINNEN ...

Groot Eindhoven

Hoest en nies in de binnenkant van je elleboog en gooi deze meteen na gebruik weg.

Gemeentenieuws (gemeente Dinkelland)

We zijn afhankelijk van het eten van boeren, van het werk van werkgevers, van opdrachten van klanten, van inkomen, van kundig en toegewijd zorgpersoneel, van leerkrachten, van elkaar.

Gert-Jan Segers in *Nederlands Dagblad*

Ook in Den Bosch ging het mis. Daar maakte een wijk-agent een einde aan een grote groep mensen op een voetbalveld.

Website Omroep Brabant

Geen voetbal, uitgekledede modeshows

Nu.nl

“Maandag hebben we voor zestien thuislozen gekookt. We hebben de maaltijd bij hen thuis gebracht.”

Reformatorisch Dagblad / Rd.nl

CORONAVIRUS

BURGEMEESTER: “PROBLEMEN SCHOUDE AAN SCHOUDE AANPAKKEN”

Texelsecourant.nl

Corona maatregelen

I.v.m. prioritering van de werkzaamheden, in het kader van de Coronamaatregelen, kunt u tot nader order geen grofvuil op afspraak bestellen.

Mededeling gemeente Utrechtse Heuvelrug

Von der Leyen optimistisch over vorderingen CureVac
‘Vaccin tegen herfst is mogelijk’

De Standaard

